Přítomnost

nezávislý týdeník 12

ROČNÍK XIII | V PRAZE 25. BŘEZNA 1936 | ZA Kč 2.—

Traplova éra — EDUARD VYŠKOVSKÝ

Může demokracie strhnout mládež? OTAKAR WEISL

Záhady japonské politiky

Za třináct let z Prahy do Prahy — WILLY HAAS

Pouze pro Angličany — V. GUTWIRTH

Ještě Kameradschaftsbund — ZDENĚK SMETÁČEK

Tak mladé lidi nezískáme pro demokracii — „Němec" a Němci
Pět let reformy finanční správy — Podnikání státní a soukromé
Prášky do pečiva a daňový systém — Spořitelna česká
Jaká je mladá generace?

Kniha nesmírně aktuální

R. Kalhous:

BUDOVÁNÍ ARMÁDY

V dnešním zájmu o armádu přichází toto dílo jako na zavolanou. Autor působil za války v operačním oddělení vrchního armádního velitelství v Badenu a po převratu zaujal význačné místo jako přednosta organis. oddělení čsl. hlavního štábu. Toto postavení dalo mu možnost, aby poodhalil clonu s mnohého, co bylo dosud známo jen zasvěcencům. Kniha pojednává o způsobu práce naší delegace na mírové konferenci, o problému těšínském, o příčinách prvního maďarského úspěchu na Slovensku, o úsilí organ. oddělení vytvořit zálohy, o problémech dislokace a unifikace armády atd. Mnohé, o čem autor musil před lety pracně přesvědčovat, stalo se nyní populárním heslem dne.
45 Kč, váz. 60 Kč

U všech knihkupců • Melantrich, a. s.

FÉNIX

životní pojišťovací společnost ve Vídni
Ředitelství pro republiku Československou
V PRAZE II, Lützowova ul. č. 7

Ředitelství pro Moravu:
BRNO, Běhounská ulice čís. 10

Fil. řed. pro Slovensko:
BRATISLAVA, Grösslingova 34

POJIŠŤUJE:
za výhodných moderních podmínek a soutěžných sazeb na život s lékařskou prohlídkou i bez ní, věna dítek a důchody.

Zbytky jídel mezi zuby

jsou často příčinou nepříjemného zápachu z úst; jest však daleko horší, že tyto zbytky podléhají v ústech hnilobě. Tím se tvoří kyselina mléčná, která ničí drahocennou zubní sklovinu. Proto jest důležité, ***večer těsně před spaním*** odstraniti zbytky jídel ze zubů důkladným vyčištěním zubů zubní pastou Chlorodont.

Každé ráno především vyčistiti si zuby zubní pastou Chlorodont, jejíž nádherná příchuť máty peprné zanechává v ústech ještě dlouho po použití příjemný pocit svěžesti a čistoty. Chlorodont pěnivá nebo nepěnivá pasta, obě stejně dobré, tuba Kč 4·—.

3 kapky ústní vody Chlorodont do vody k vyplachování úst zvyšují osvěžující účinek pravidelného ošetřování zubů a úst pastou Chlorodont.

lékaři

Odborný lékař pro porodnictví a pro nemoci žen **MUDr. K. STEINBACH**
PRAHA II, Havlíčkovo náměstí 22. — Ord. 9—11, 2—4. — Telefon 270-13

KLUB *PŘÍTOMNOST*

sekretariát a klubovní místnost v Praze XI, budova Všeobecného pensijního ústavu (vých. vchod), tel. 355-33

Pravidelné debatní večery ve středu v 19·30 hodin

Referují 28. III. **Dr. Hubert Ripka,** redaktor Lid. Novin:
Německý útok na evropskou bezpečnost.

1. IV. **pluk. gen. št. Emanuel Moravec:**
Válečné přípravy včera a dnes.

Dr. Jaromír Doležal o brožuře P. N. Miljukova: Masaryk a Beneš, kterou, jak jsme již oznámili, vydal Klub Přítomnost: Je opravdu záslužné, když dnes se poskytuje také členům možnost, aby v překladu Darie Podlipské poznali tuto sice rozsahem nevelkou, ale za to tím cennější věc. Dr. J. Slavík podal k ní pečlivý a obsažný úvod o velikosti osoby a práce Miljukovovy, jejž by nejlépe ještě doplnil úsudek Ed. Beneše v jeho Pamětech (d. I, s. 316): „Miljukov nám prokázal velké služby jako ministr i jako poslanec a spisovatel. Má pěkné místo v boji za naše osvobození.“ — Miljukov má také pěkné místo v životě T. G. Masaryka, jenž už r. 1893 v Čase otiskl překlad jeho stati „Otázky filosofie a psychologie“, který se stal kamenem úrazu a dělítkem kruhu S. H. Vajanského a Masarykova. Od té doby se několikrát setkali v Praze, v Americe, Petrohradě, Paříži, Londýně, Cambridgi, opět v Petrohradě a konečně za zcela změněných poměrů v Praze, již osvobozené, na čemž podle souhlasných slov obou našich osvoboditelů má tento ruský, dnes 77letý učenec a politik také svůj podíl. Má tedy na co vzpomínat a dočítáme se i na 13 stránkách jeho řeči několika neznámých a velmi zajímavých podrobností, na př. jak se Miljukov namáhal svého času získat prof. Masaryka k intervenci v akci protibolševické a jak zněla již tehdy prorocky odmítnutí nejvyššího velitele našich vojsk na Rusi, že takové akce nebudou mít úspěchu, protože „bolševici udrží moc déle, než jejich odpůrci předpokládají.“ — Škoda, že podobných memoirových vzpomínek máme od ruských přátel Masarykových tak poskrovnu, ačkoliv jejich řada není malá: Plechanov, Bulgakov, Pogodin, Kropotkin, Koni, Stasov, Strachov, Petrov, Gorkij, Jastrebov, Amfiteatrov — a ovšem Tolstoj. Proto jsme tím vděčnější této nové knihovně, že skutečně „vyplňuje“ přísloveční „mezeru“!

OBSAH 11. ČÍSLA PŘÍTOMNOSTI: **F. PEROUTKA: Evropa se radí. — J. FÜRTH: Bulletin o knize. — WILLY HAAS: Za třináct let z Prahy do Prahy. — DANIEL HALL: Věda nadarmo. — ZDENĚK SMETÁČEK: Poznámka k německé politice. — T. BENSONOVÁ a B. ASKWITHOVÁ: Jak si to Angličan představuje. — Jeden ministr a veřejné mínění. — Diskuse ve stranách. — Ještě několik slov k případu Pérovu. — Kartely. — Jaká je mladá generace.**

Přítomnost

za redakci odpovídá **Ferd. Peroutka**

nezávislý týdeník

vychází ve středu v nakladatelství
FR. BOROVÝ V PRAZE II., NÁRODNÍ TŘÍDA 18
Telefon číslo 390-51 až 54 • Účet poštovní spořitelny číslo 35.622. • Nevyžádané rukopisy se nevracejí • Předplatné na rok Kč 100.—, na půl roku Kč 50.—, na čtvrt roku Kč 25.—, jednotlivá čísla Kč 2.— • Uživání nov. známek povoleno řed. pošt a tel. v Praze č. 13301-24-VI z 10. I. 1924 • Podací úřad Praha 25
TISKEM KNIHTISKÁRNY ORBIS, PRAHA XII., FOCHOVA TŘÍDA Č. 62

Přítomnost

ROČNÍK XIII V PRAZE 25. BŘEZNA 1936 ČÍSLO 12

Traplova éra

Když unavený dr. Engliš odcházel před pěti lety z ministerstva financí, nikdo si tenkrát nedovedl představiti, jaké úkoly bude muset řešit jeho nástupce. Hospodářská krise se sice valila na republiku, ale její síla nebyla zdaleka taková, jako v jiných státech. „Dosavadní průběh prokázal, že čs. národní hospodářství jest organismus sám o sobě poměrně málo ohrožený krisí." Citujeme tento úsudek z hospodářské ročenky na rok 1932, kterou vydala Petschkova firma, zajisté málo podezřelá z oficiálního optimismu. A listujeme-li v novinách z března a dubna roku 1931, usmíváme se problémům, které tehdy ohrožovaly státní hospodářství.

Je ovšem pravda, že příznaky krise se ukazovaly již tehdá. Hospodářská čísla se začala hroutiti a státní pokladna začínajícím poklesem příjmů a většími vydáními byla dotčena velmi citelně. Ale v roce 1930 činil ještě zahraniční obchod přes 33 miliard Kč a počet nezaměstnaných v dubnu r. 1931, kdy dr. Trapl nastupoval svůj úřad, se pohyboval okolo 300.000 osob, stav, který tenkrát se sice zdál hrozivý (rok před tím bylo nezaměstnaných jen asi 80.000), ale který nyní by se nám zdál příjemnou idylou. Kdykoli se dělala tehdy bilance hospodářského života, vždy znovu se vyskytly úsudky, že jsme již na dně krise, že nemůže být hůř. Jaký byl tenkrát optimismus, zvláště pokud se týká státních financí, svědčí skutečnost, že před vánocemi 1930 se dostalo státnímu úřednictvu vánočního příspěvku, který se tenkrát hodnotil nejen jako projev uznání pro státní zaměstnance, ale i jako prostředek v boji proti krisi, neboť se jím zvýší kupní síla významné spotřební složky domácího trhu.

Všecky optimistické předpoklady se však zhroutily. Hospodářská krise sice opožděně, ale za to tím tíživěji dolehla na Československo. Státní pokladna pocítila pohromu v plné síle. Dr. Trapl, který nastupoval do úřadu ministra financí jako provisorní zástupce, než bude křeslo definitivně obsazeno, na něm zůstal, neboť nikdo neměl už potom odvahy čeliti věcem, které se zdály stále horší. Zůstal tam však také proto, že tento útlý muž ukázal více síly, než političtí a finanční velikáni, kteří mu rádi přenechávali nejen odpovědnost z vývoje státních financí, ale i povinnost tvrdého zápasu o jejich rovnováhu.

Po pěti letech opouští dr. Trapl palác v Letenské ulici, kam se přestěhovalo ministerstvo z Clam Gallasova paláce, opouští je snad také proto, že dnes rozhodující političtí činitelé, vidouce zřetelné známky nového hospodářského vzestupu, považují úkol ministra financí za lehčí a odpovědnost, kterou přejímá, za méně tíživou. Domněnka to ovšem, jež se může ukázat nebezpečným klamem. Neboť oč příznivější jsou nyní známky hospodářského vývoje, o to vratčí jsou základy, podemleté nejtěžší hospodářskou krisí minulých let, jež vyčerpala síly veřejného hospodářství, na které se vršily úkoly, jež soukromé podnikání nebylo s to zvládnout. Je ovšem pravda, že za dobu, kdy dr. Trapl spravoval státní pokladnu, se podařilo překonat velmi četné nesnáze a překážky, že se provedla opatření, která mají býti základem nové hospodářské rovnováhy, ale právě okolnosti, za kterých dr. Trapl odchází, nasvědčují, že nebezpečí, které plyne z pohodlného názoru o únosnosti státní pokladny, je pořád veliké.

Pět Traplových rozpočtů.

Základní zásadou každého ministra financí musí býti rovnovážný rozpočet. Ministr dr. Trapl sestavil pět rozpočtů, z nichž však ve skutečnosti nebyl ani jediný v rovnováze.

Byla to jeho chyba? Nikoli. Všecka činnost dra Trapla za oněch pět let byl stálý a úporný boj o rozpočtovou rovnováhu. Boj na všechny strany, se sobeckými nároky na státní pokladnu, zápas s deflačním propadáváním příjmů a s inflačními snahami o nabobtnání výdajů, úsilí o zlepšení hospodářského základu, pramene státních příjmů a se zbytečnými výdaji, ať jde o hospodárnost státní zprávy či neužitečné výdaje ryze finanční.

První rozpočet, který vypracoval dr. Trapl, byl na rok 1932. Dovedl jej snížiti o půl miliardy Kč proti rozpočtu předchozímu, avšak stále ještě rozpočtové výdaje činily 9.319 milionů Kč. Nejnižší Traplův rozpočet byl na rok 1934, kdy se počítalo s výdaji 7.630 mil. Kč. Následující rozpočty jsou vždy již zase o něco vyšší, a poslední rozpočet na rok 1936 počítá s výdaji 8.032 mil. Kč. Ovšem rozpočtené výdaje se ukazovaly vždycky nižší než skutečné, a rozpočtené příjmy, které v rozpočtech zhruba odpovídaly výdajům, nikdy rozpočtu nedosáhly. Nebudeme zde rozbírat teoretickou otázku, proč tedy je nutné zachovávat fikci rozpočtové rovnováhy. Konstatujeme, že tato rovnováha byla ministru financí štítem proti neúměrným požadavkům a že bez ní by snad stav státních financí vypadal mnohem hůře, než vypadá.

11 miliard nových dluhů.

Rozpočtová rovnováha byla také ministru financí oporou, když musel se obracet na kapitálový trh, jak se eufemisticky tomu říká, hledá-li se půjčka. A to musel dr. Trapl vlastně pořád. Kdyby se měřila důvěra k ministru financí podle toho, kolik si dovedl vypůjčit, pak by se mohl dr. Trapl chlubit důkazy nejvyšší důvěry, jaké se kterému čs. ministru financí dostalo. Neboť dovedl si opatřit půjček asi za 11 miliard Kč. Koncem roku 1930 bylo všech státních dluhů československých za 29.901 milion Kč, v rozpočtu na rok letošní se jich počítá za 40.933 miliony Kč. Těchto 11 miliard nových dluhů nebylo učiněno lehkomyslně, nýbrž jen z krajní nutnosti. Dr. Trapl sám by byl býval — na rozdíl od některých národohospodářských teoretiků — nejšťastnější člověk, kdyby byl nemusel tyto dluhy dělat. Nejen proto, že zadluženost se příčí

přísným hospodářským zásadám, ale i z toho důvodu, že ani pro ministra financí není příjemné ucházet se o úvěr. Podmínky, za kterých uzavíraly se některé krátkodobé půjčky, byly přímo lichvářské. Za první své prolongace státních pokladních poukázek musel dr. Trapl platit s počátku i přes 8 procent úroků, nehledíc k tomu, že ti, kdož úvěr poskytovali, ani v případě tak vysokého dlužníka nešetřili při tom vlídným poučováním, jak by se mělo vlastně hospodařit.

Boj o levnější úrok.

Není divu, že tyto zkušenosti vedly dra Trapla k poznání, že vysoký úrok, vyčerpávající zhruba čtvrtinu státních příjmů, je nejen největší překážkou při úsilí o rovnováhu státního hospodaření, ale že je i největším břemenem, zatěžujícím podnikání soukromé a tím brzdou hospodářského oživení. Dr. Trapl, sám muž finanční prakse, dovedl využitkovat teoretických podnětů, jichž se mu dostávalo především se strany jeho předchůdce dra Engliše, a podstoupil odvážný zápas o levnější peníze. Zápas vedený jednak proti úrokové lichvě, která se jevila využíváním nepříznivých poměrů, jednak pro budování positivních předpokladů dostatečné volnosti peněžního trhu, která jediné může býti spolehlivou základnou úspěšného snižování úroků. Jen splněním tohoto druhého předpokladu mohlo se ukázati úspěšné obojí nařízené snížení úrokových sazeb, které bylo za vlády dra Trapla provedeno. Neboť musíme pamatovati, že úroky se snižovaly proti vůli peněžnictví, které, když se přímo nebránilo těmto snahám všemi prostředky, tedy aspoň rozhodnutí oddalovalo, pokud bylo možné.

Snad jen okolnost, že přísný bankovní zákon, přijatý rovněž za Traplovy éry, zvýšil odpovědnost vedoucích osobností peněžních ústavů, umožnila úspěch první etapy úrokové politiky. K druhému daleko pronikavějšímu úspěchu přispěla potom úzká součinnost ministerstva financí s Národní bankou, do které s guvernérem drem Engliše, po provedené devalvaci, vstoupil duch iniciativy a aktivity.

Konstatujeme jen známé skutečnosti: zřízení Reeskontního ústavu, které zabezpečením mobility našeho peněžnictví posílilo důvěru, umožnilo návrat peněz z punčoch do hospodářství a dalo základ k nové kapitálové tvorbě. Na peněžním trhu se objevil nadbytek peněz, které při zdrženlivosti velké části našeho peněžnictví k novému podnikání neměly jiného vhodnějšího umístění než na potřebu státu. Tím se stalo, že dr. Trapl, který vždy znovu se musel obracet na peněžní trh, mohl získávat úvěr za podmínek stále příznivějších, takže poslední krátkodobé půjčky ve formě pokladních poukázek byly již za úrok nižší než 4 procenta. Ale při této záměrné politice bylo možno podstatně snížiti i úrok ze starých státních dluhů. Dvakrát byl snížen ve formě kuponové srážky, takže dnes ze 6procentních půjček platí stát ve skutečnosti jen 4 a půl procenta.

Ačkoli, jak již uvedeno, vzrostly státní dluhy v pěti letech Traplova úřadování o 11 miliard Kč, zůstal úrok ze státního dluhu od roku 1931 vlastně stejný V rozpočtu na rok 1931 se počítalo s potřebou na zúročení státního dluhu 1.673 mil. Kč, v rozpočtu na rok 1936 se počítá s 1.689 mil. Kč.

Deflace a devalvace.

Úsilí o snížení úroků bylo však jen jedním z prostředků k zabezpečení rovnováhy státních financí, která se hledala také snižováním ostatních rozpočtových čísel. Srážela se věcná vydání, což naráželo proto, že se naopak mnohde ve státních investicích, tedy rozmnožených věcných vydáních, viděl prostředek, jak čelit krisi. Snižovaly se platy státním zaměstnancům, s poukazem na to, že sníženým pružným hospodářským číslům se musí přizpůsobiti i hospodářská čísla nepružná. Zkrátka hledalo se východisko z krise, která byla označena jako krise deflační, deflačními opatřeními s tím posledním cílem, aby se obnovila rovnováha hospodářských čísel, to je, aby sníženým cenám prodejním odpovídaly i snížené náklady výrobní a to ve všech složkách, z nichž jednu velmi závažnou tvoří i veřejná břemena.

Avšak všecko deflační úsilí se ukázalo marné. Když bylo jasno, že deflační proces nelze přivésti do konce, přišel dr. Engliš s podnětem vyrovnat číselnou diferenci zmenšením obsahu zlata v naší peněžní jednotce, čili devalvací. Ministr dr. Trapl, ideově dru Englišovi velmi blízký, pochopil význam a důsledky tohoto podnětu a přispěl ze svých sil k jeho uskutečnění, převzav velkou část risika a odpovědnosti. Za jeho aktivní účasti byla provedena změna v Národní bance. Když dřívější vedení devalvaci odmítlo, dr. Engliš se stal guvernérem, čímž navázána úzká přátelská součinnost mezi Bredovskou a Letenskou ulicí, tolik potřebná k zdárnému rozvoji hospodářství.

Budování hospodářské obnovy.

Je to součinnost plodná. Její výsledek je nejen uvedené již snížení úrokového břemene pro stát, ale především podstatná úroková úleva soukromému hospodářství, které na devalvací obnovené soutěžní základně může se úspěšně rozvíjeti. Při tom se vyhovuje, pokud lze, i volání po podpoře hospodářské činnosti většími investicemi veřejnými. Z jedenácti miliard nově vypůjčených peněz se valná část upotřebila k tomuto účelu, byť za Traplovy éry ministerstvo financí vždy střežilo, pokud to bylo v jeho silách, zásady hospodárnosti i při těchto výdajích, jako se je snažil dr. Trapl uplatnit v celé státní správě, a to nejen s hlediska úzce finančního.

Připomeňme jen, že především ve vlastním resortu provedl pronikavé změny, že zvláště omladil ústřední správu, dav možnost schopným lidem uplatnit se na nejvýznačnějších místech. Ovšem přísnost, se kterou střežil hospodárnost výdajů, nepřispěla k oblibě dra Trapla. Byl vydán mnoha útokům s nejrůznějších stran. Na jedné straně se zdálo některým jeho kritikům jedenáct miliard nových dluhů málo: přicházeli s podněty na další miliardové náklady na investice i za tu cenu, že by se peníze na ně musily opatřit tiskařským lisem. Trapl jim dovedl odporovat, maje silnou oporu především ve své praksi, která vyhovovala oprávněným nárokům.

Byl dr. Trapl přílišný fiskalista?

Jiní kritikové vytýkali dru Traplovi přílišný fiskalismus a činili ho odpovědným z přísné berní prakse. Tyto výtky bylo možno odmítnout jen poukazem na

stav státní pokladny, jejíž nouze nutila hledat každý haléř, který se dal nalézti. Ministr dr. Trapl skutečně pověřil velmi přísného úředníka hlídat daňové defraudace, a tato služba si ovšem nezískala popularity, už proto, že nemohla leckdy nepřestřelit. Je také pravda, že vynalézavost při hledání nových daňových zdrojů, podněcovaná rovněž nutností opatřit pro stát peníze, šla až k mezím únosnosti, že dovedla objevit možnost příjmů i na př. v práškách pro pečení, zkrátka, že se vyšťoural kde jaký milionek, který dříve ušel pozornosti finanční správy. Nesociálnost těchto nepřímých daní — ke kterým se finanční správa stále silněji orientuje — byla však do značné míry vyvážena tím, že byly zaváděny při maximální možné ochraně spotřebitelů závazky, ukládanými podnikům nezvyšovat ceny, takže pravidelně znamenaly tyto daně konfiskace části podnikatelských zisků. Byla-li však ohrožena výdělečnost odvětví, dovedl dr. Trapl vrátit potřebnou částku daní, jak o tom svědčí úleva průmyslu pivovarskému. Na druhé straně však dr. Trapl se rozhodl i pro velkorysé akce, které přinášely poplatníkům úlevy, jako daňové amnestie, daňové úlevy pro řádné platiče a konečně připravená opatření k vyřízení daňových nedoplatků.

Agrární úskalí.

Všichni Traplovi odpůrci, ať propagovali inflaci, nebo odmítali jeho daňovou politiku, neměli však dost sil, aby proti dru Traplovi prosadili své názory. Neboť nebylo politické strany, která by převzala jejich názory za své a měla dost sil uplatniti je v odpovědných sborech. Hůře bylo, když se dr. Trapl znelíbil svým odporem proti stále novým a novým požadavkům, které se na státní pokladnu uplatňovaly se strany agrární. Zemědělské oddlužení a obilní monopol, to byly v poslední době největší starosti ministra financí.

První věc nabyla na konec konkretní formy v návrhu na zemědělské vyrovnání a zřízení Zemědělského ústavu, jenž byl podroben právě v „Přítomnosti“ (č. 7) ostré kritice také s hlediska nároků na státní pokladnu. Pokud jde o obilní monopol, poukazoval dr. Trapl hned s počátku na risiko, které je s ním pro stát spojeno. Souhlasil s ním jen tehdy, když aspoň teoreticky byl ohraničen státní příspěvek a dány záruky, že pro budoucnost se bude pečovat o regulaci nejen trhu, ale i výroby, aby výdaje ze státní pokladny na obilní hospodářství byly únosné. Ve skutečnosti se však nestalo nic v tomto směru. Agrárníci, zabezpečivše zemědělcům požadované ceny, se nestarali o to, aby se ony ceny platily skutečně jen za takové množství obilí, které dovede domácí trh spotřebovat. A tak se stalo, že jsou tu velké obilní přebytky, kterých nelze zužitkovat jinak než tím, že se umístí za ceny podstatně nižší, než za jaké bylo obilí vykoupeno. Cenovou obět však nemá nésti výrobce — zemědělec — nýbrž stát. Vymýšlejí se nejrůznější tituly, ze kterých se žádá státní příspěvek na obilní akce. Nakonec doplácí stát i na obilní přebytky, které se vrací zemědělství na výkrm dobytka. Vždy znovu to bylo nějakých 10 či 20 milionů, které měl stát zaplatit. Nakonec se hledaly a nalézaly ve státní pokladně, dokonce bez vědomí samotného ministra. Vědomí odpovědnosti vedlo dra Trapla k stále houževnatějšímu boji s těmito nároky, boji, který, není divu, vyčerpal jeho síly. Dr. Trapl odešel.

●

Budiž dovolena na konec otázka: Bude moci jeho nástupce dělati něco jiného než dělal on? Už dnes je na to částečná odpověď, která dává dru Traplovi dostiučinění. Návrhy, o které také marně zápasil — jde o úpravu samosprávy financí — byly po jeho odchodu schváleny ministerskou radou, tak jak je upravil on.

Eduard Vyškovský.

---

poznámky

Pouze pro Angličany

Ve svém článku v „Evening Standard“ zdůrazňuje Konrad Henlein, že sudetští Němci nemají ani přímých, ani nepřímých styků s fašismem nebo národním socialismem v nějaké zemi; říká dále, že sudetští Němci se nehlásí ani k hitlerismu, ani k fašismu, nýbrž že jsou loyálními občany státu, jehož ústavu uznávají.

Není to po prvé, co názory Konrada Henleina se dostaly do anglického listu. Po prvé se tak stalo, když Henlein přednášel v Londýně; ale dodnes jsme se z Henleinova tisku nedozvěděli, co Konrad Henlein říkal. Podle toho, co jsme tehdy četli v nehenleinovském tisku, mluvil Henlein o tom, že nemá styky s hitlerismem; odmítal také rasismus a prohlásil, že není antisemitou. Projevy Henleinovy, jakmile se dostanou do anglického tisku, jsou tedy velmi klidné a loyální. Jest věčná škoda, že Konrad Henlein podobným způsobem nemluví tam, kde by to mělo větší význam a větší cenu: u nás, na schůzích. Řada henleinovců byla přichycena při jednání, které nelze nazvat loyalitou i kdybychom zamhouřili obě oči. Říká-li Henlein v „Evening Standard“, že sudetští Němci — a myslí při tom na svoji stranu — jsou loyální, proč nepoužije svých projevů na schůzích SdP. k tomu, aby jako vůdce, Führer, zdůraznil, že si přeje, aby ti, které vede, byli vždy a stále loyální? Jeho zdejší projevy nemluví o loyalitě. Rozumí se v SdP. sama sebou? Nerozumí. Jinak by tolik lidí z SdP. nebylo v rozporu s paragrafy republiky. Henlein v těchto dnech mluvil v Šumperku. A jeho řeč? Ustavičná hra se slovem: boj, boj, boj.

Henleinova přednáška v Londýně byla henleinovským tiskem vyhlášena za velký úspěch. Až dosud však henleinovci neměli příležitost si přečísti, co v Londýně Henlein mluvil a čím dosáhl velkého úspěchu. V Londýně postavil se Henlein proti rasismu a proti antisemitismu; v pražském Německém domě jeho přednáška byla podbarvena nazistickým BLUBO. Nelze než souditi, že Henlein mluví pro Londýn jinak, než pro svoje lidi. Má projevy, které jsou určeny „pouze pro Angličany“.

V. G.

Tak mladé lidi pro demokracii nezískáme

Jednou velmi vtipně konstatoval poslanec dr. J. Macek, jak naše veřejnost ráda podlehne zrakovému a sluchovému klamu, když jde o nepopulární zákony. Stačí chytrému zákonodárci, aby vymyslil dobrý název zákona a trochu sociální a státnické kašičky v jeho odůvodnění — a vše jde dobře.

Tak se to také stalo s t. zv. aspirantským nařízením. Vláda chce pomoci mladé nezaměstnané inteligenci, jejíž bídu chápe. Vydá aspirantské nařízení, jež umožní, aby místo jednoho se dostali dva mladí lidé do státní služby — ovšem za poloviční plat. Veřejnost je zmatena; na jedné straně vzdává vládě dík za její sociální cítění, na druhé straně — — a to jsou aspiranti a jejich rodiče — poznává tvrdé rysy této vymoženosti, neznámé ostatní veřejnosti.

Jak by se vše zjednodušilo, kdyby se po pravdě řeklo, že jde o úsporné nařízení, postihující pro změnu jen mladé lidi.

Vezměme si aspir. vl. nařízení č. 170/1934 Sb. z. a n. do ruky a přesvědčme se. V § 1 čteme, že „na jedno volné, obsaditelné služební místo mohou připadnouti nejvýše dva aspiranti“. Nejvýše dva znamená pravidlo pouze jeden a prakse to také tak vykládá — čili legenda o sociální pomoci a rozšíření zaměstnanosti mladých padá a zůstávají ostatní předpisy — především platové. § 5 ustanovuje, že

aspirant slouží tři měsíce zdarma a teprve koncem čtvrtého měsíce má nárok — na příklad vysokoškolák v Praze na 600 Kč. Avšak plat podléhá dalším (!) úsporným srážkám (§ 5, odst. 4), takže takový mladý JUDr. dostane do rukou 554 Kč. Poněvadž takové „řešení" vyvolalo odpor, vláda se snažila je zmírnit tak, že nemajetným se poskytuje pro prvé tři měsíce výpomoc ve výši aspirantského platu. Ale zde si zařádila zase vážená byrokracie. Nastoupí-li totiž aspirant 2. dne měsíce, poněvadž na př. prvého dostal diplom, ztrácí nárok pro tento měsíc na výpomoc. Je to sice v rozporu s nařízením (§ 5, odst. 3), ale takový byrokratický vašnosta z presidia se spoléhá na to, že se ubohý aspirant nebude dovolávat práva, poněvadž v § 10 má na takové rebelanty připravenou zbraň. Je totiž možno — podle tohoto paragrafu — zrušiti služební poměr úředníckého aspiranta bez udání důvodů.

Řekne se: státní pokladna byla v takové situaci, že nepřipouštěla jiné řešení. Podívejme se tedy na takové ustanovení, na nichž státní fiskus nemůže míti zájem. § 4, odst. 3 upravuje dovolenou aspiranta. Čteme: „Aspirantovi přísluší po službě nejméně šestiměsíční placená dovolená na zotavenou v nejvyšší výměře osmi dnů v kalendářním roce." To znamená, že by mohl dostati aspirant dovolenou jenom jeden den a musil by mlčeti, poněvadž je to v souhlasu s vládním nařízením. Nebo — vláda činí mravní nátlak na soukromé zaměstnavatele, aby přijímali nazpět do svých služeb své dřívější zaměstnance, kteří se vracejí z vojenské presenční služby. Jak předchází vláda svým příkladem? § 10, odst. 5 praví, že jen „nastoupením vojenského cvičení ve zbrani služební poměr se nepřerušuje a nikoliv tedy — voj. presenční službou..."

Na druhé straně však „aspirant budiž s plným využitím svých schopností a sil postupně uváděn do služby" (§ 3, odst. 1). Jaká je zde spravedlnost? Kde je rovnováha práv a povinností?

Je jen v duchu tohoto nařízení, že se z něho nedozvíte, jak dlouho aspirantský poměr trvá. „Směrnice", prováděcí nařízení, určují jen hranici spodní, t. j., že aspirantem musí býti každý nejméně 1 rok, nechávají však neznámou hranici horní. Nejistota právního poměru, výpověď bez udání důvodů, nízký plat, to jsou prostředky k výchově mladého úředníka demokratické republiky.

Uvažuje-li se často, proč naše mladá inteligence projevuje takovou lhostejnost k osudu demokratického zřízení svého státu, nechť se vyjde z hospodářské a sociální její situace. Tam se bezpečně nalezne odpověď. *K. Bednář.*

Ještě Kameradschaftsbund

Napsali jsme v článku o sudetoněmecké straně v 9. čísle „Přítomnosti", že zárodečným organismem této strany je Kameradschaftsbund, S tímto názorem nesouhlasí Henleinův týdeník „Rundschau", která přinesla o věci článek s vlastního hlediska. Praví v něm, že Kameradschaftsbund byl nepolitický spolek, který vznikl z hnutí Wandervögel vedle několika spolků jiných, že jeho cílem byla výchova k národnímu společenství bez rozdílu stavů a že se v něm hledaly cesty k překonání liberalismu v ohledu politickém, kulturním, hospodářském a sociálním. Připouští, že někteří vedoucí lidé v sudetoněmecké straně byli členy tohoto spolku, ale je to prý docela přirozený úkaz, že se mezi prvními spolupracovníky Henleinovými nacházeli zejména ti, kteří jej znali už z jeho činnosti v Kameradschaftsbundu, zvláště proto, že to byli prý již od mládí lidé vysloveně političtí.

Nevíme, v čem tyto údaje odporují tomu, co jsme psali my. Zdá se nám naopak, že náš článek potvrzují. Nehodláme se příti o slova a soustřeďovati se na právně formální otázku, zdali Kameradschaftsbund byl nebo nebyl politickým spolkem. Rozhodujícím se nám zdá to, že jeho členové si přinesli do sudetoněmecké strany své základní názory z něho a že v něm prodělali první myšlenkové zformování pod vlivem Spannovy filosofie. „Rundschau" sama připouští, že mezi tímto spolkem a sudetoněmeckou stranou je spojitost, a to v osobách některých vůdců strany. Ani my, zdá se nám, jsme nepsali nic jiného. Jinak se zadostučiněním shledáváme, že „Rundschau" nepopírá ani jediný z našich positivních údajů. *Z. S.*

„Němec" a Němci

Pro Henleinovu „Die Zeit" jest Heinrich Mann, kterému Skuteč dala domovské právo, „Němcem", o jehož německví se může psáti jen v uvozovkách. Nedávno Henlein mluvil o kulturní pospolitosti všech Němců na světě. Dnes nelze o ní mluviti a dosvědčuje to i „Die Zeit", která rozeznává „Němce" a Němce. Heinrich Mann, kterého zná slušný kousek Evropy, jest pro „Die Zeit" „Němcem", t. j. německým člověkem, kterému henleinovci německví přiznávají jen v docela malém kousku. Ale vzorem Němce jest Konrad Henlein, kterého před třemi lety téměř nikdo neznal. Němcem jest p. Wannenmacher, který v době, kdy byl v „Prager Tagblattu", byl ještě „Němcem". Němcem jest p. Rosche, kterého i henleinovci kdysi považovali jen za „Němce". Spisovatel, jehož knihy vycházejí daleko větším nákladem než Henleinova „Die Zeit", jest jen „Němcem", kdežto p. Hollube, který býval radikální komunista, jest dnes Němcem bez uvozovek. Heinrich Mann má své arijské babičky v úplném pořádku; jeho německví se v „Die Zeit" dostalo do uvozovek proto, že jest odpůrcem politického režimu v Třetí říši. Platí tedy pro ústřední orgán Henleinovy strany, že ten, kdo nesympatisuje s Hitlerem a Třetí říší, jest jen „Němcem". *V. G.*

Pět let reformy finanční správy

Na podnět presidenta T. G. Masaryka byla v roce 1930 při „Československém komitétu pro vědeckou organisaci" zřízena „Komise pro studium racionalisace veřejné správy při ČSKO", jejíž „Výbor pro finanční službu státní" (v němž jsou delegovány organisace zaměstnavatelské, zaměstnanecké i vědecké korporace) vzal si za úkol obírati se praktickým studiem administrativních otázek berních správ a úřadů. Finanční správa dovolila, aby na určité berní správě mohly býti tyto otázky studovány a aby příslušné návrhy mohly býti také prakticky vyzkoušeny. Výbor pro finanční službu státní uveřejnil výsledek svých prací ve „Sborníku prací výboru pro finanční službu státní". Na základě referátů byl vypracován „Nástin rámcového návrhu na reformu administrativy berních správ a úřadů", který byl odevzdán ministerstvu financí, kde byl podroben připomínkovému řízení u berních správ a odevzdán k vyzkoušení zemskému finančnímu ředitelství v Praze.

Tento první reformní úsek byl řešen prozatím jen s ohledem na berní správy (ježto z ministerstva financí byl dán pokyn, aby se zatím o účetnictví berních úřadů neuvažovalo), dále byl vypracován podle proveditelnosti a to:

a) na malou reformu, která obsahovala návrhy proveditelné ihned při změně jen vnitřních předpisů,

b) na velkou reformu, která obsahovala návrhy proveditelné většinou jen se změnou berního zákona.

S pomocí odborného tisku, který velmi vlivně sledoval a podporoval reformní návrhy, Čsl. národní komitét pro vědeckou organisaci podporoval propagačně otázku reformy administrativy finanční správy také v rámci kursů, které pořádal a o nichž vydal čtyři Sborníky (veřejná správa, kancelářská služba, finanční služba, tiskopisy).

„Spolek berních úředníků v republice Československé" v Praze přichází v r. 1934 s náměty a s rozborem s hlediska berní prakse, které publikoval ve spise „Reforma finanční správy v republice Československé".

V téže době přichází „Svaz spolků úředníků důchodkové kontroly republiky Československé" s náměty úřednictva důchodkové kontroly, které shrnuje ve spise „Memorandum o reformě finanční správy se zřetelem k důchodkové kontrolní službě."

Přehlédneme-li veškerý materiál, který byl získán a předložen příslušným činitelům k uvážení, můžeme jej rozděliti opět po stránce proveditelnosti na tyto úseky:

a) Návrhy rázu administrativně technického.

Při návrzích administrativně technických jde hlavně o zjednodušení řízení, které propagujeme ve dvou směrech:

1. Zavedením propisu,
2. zavedením účelného formuláře

a proto našimi základními pramennými návrhy, v nichž žádáme, aby došly praktického vyzkoušení, dosud stále jsou:

1. při ukládacím řízení při dani činžovní:

a) zavésti platební rozkaz psaný propisem,

b) vypočítávati přirážky již na berní správě, nikoliv na berním úřadě.

V této věci byly konány zkoušky praktické a finanční správa rozhodla na některých berních správách pokusně zavésti tento způsob pro příští ukládací řízení.

2. Při ukládacím řízení daní přímých zavésti jednotný platební rozkaz (propisem)

alespoň pro daň důchodovou a výdělkovou a event. obratovou. V této věci nebylo dosud finanční správou povoleno konati praktické zkoušky. Konečně sem patří

3. Reforma formulářů pro daňová přiznání, které by poplatníku srozumitelností umožnily přiznání snadno vyplniti a daň si předem vypočítati.

4. Zavedení jednotného podacího protokolu pro všechny berní správy, poněvadž dosavadní již novodobě provedená reforma zase nevyhovuje.

5. Typisace a standardisace všech interních a externích tiskopisů používaných u finančních úřadů.

b) Návrhy rázu finančně právního.

Návrhy dotýkající se depurace daňových nedoplatků, zrušení berních úřadů, kompetence úřadů, snížení úroků, daňového skonta, daňového roku atd. jsou již buďto provedeny nebo se očekává, že se provedou.

Tyto reformní návrhy mají v sobě jedno úskalí. Kdežto dříve uvedené návrhy rázu administrativně technického jsou nejdříve prakticky zkoušeny a pak podle výsledku bude event. o nich vydán prováděcí předpis nebo návod, kdežto u opatření finančně právních, vycházejících zpravidla z překotných jednání vládních a zvláště rozpočtových výborů sněmovních, je třeba se obávati, že v praksi se jimi nedosáhne žádného výsledku, protože poplatník pro nejasnou a často úspornou stylisaci o povinnostech bez prováděcích vysvětlení a komentářů včas výhod nepoužije (zpravidla pro krátkou lhůtu) nebo je o ně předem již připraven, jindy zase úřad je administrativně bezradný jak novou agendu zaklíniti do dosavadního zbytečného již písaření (na př. zkrácení přiznávacích lhůt nebude míti žádného vlivu na urychlení ukládacího řízení, jestliže v souvislosti nebude provedeno také zkrácení administrativního průběhu).

V celku nutno s povděkem konstatovati, že na poli reformy administrativy finanční správy bylo vykonáno tolik, co dalo se za daných okolností předpokládati. Ministerstvo financí a úřady nižších instancí nedaly se dosud přesvědčiti, že náš poplatník, který i když někdy více, někdy méně rozhorleně hartusí na tyto nepopulární úřady, má ve své marné zlobě většinou na mysli spíše snahu pomoci úřadu nežli jej ošidit. Po této stránce je tedy naše daňová morálka dobrá, není třeba nad ní lomiti rukama.

Neustoupíme-li od drobné, vysilující a přemýšlivé práce reorganisační v zájmu rychlosti a přesné výkonnosti finančních úřadů, upraví se na potřebnou míru také osobní a písemný styk s úřadem a respektování právního stavu, zvláště pokud jde o nedotknutelné právo a povinnosti obou stran.

Trestní sankce vždy jitří a znechucují, nutno je nahraditi komerčními zvyklostmi běžnými v podnikovém životě a podepříti je prokazatelnými fakty, jako je účetnictví, obchodní knihy nebo záznamy vůbec, kterým třeba vrátiti zase důvěru.

J. Fuksa.

Podnikání státní a soukromé

Už je na to taková šablona: stát nedovede a proto také nemá podnikat; příkladem jsou železnice, které jsou pasivní atd. — A v novinách čteme: letos asi nebude zahájena paroplavba na Vltavě; čsl. paroplavební úřad oznámil, že „nedovolí použíti ani jednoho z nynějších velkých parníků pro jejich zchátralý stav".

Pražská paroplavba není státním podnikem. Je podnikem soukromým. Soukromé podnikání mělo víc než dosti příležitosti ukázat, jak dovede na Vltavě lacino, dobře a rychle vozit lidi. A skutečnost: zchátralé parníky, podobající se více lodnímu museu než dopravě po řece, doprava pomalá a poměrně velmi drahá. A zaměstnanci: špatně placení, daleko hůře placení než v týchž kategoriích u železnic.

Je to zase jeden příklad, že nelze jen tak obecně tvrditi, že stát neumí podnikat, neboť je potřebí také ukázat, že dovede podnikati soukromé podnikání, že dovede posloužiti občanům a celku lépe, rychleji, laciněji než stát. Státní podnikání má jistě svoje velké vady. Ale nemá je také podnikání soukromé? Vznikla světová hospodářská krise proto, že státy měly svoje podniky, nebo spíše proto, že t. zv. soukromé podnikání dostalo se do slepé uličky, z níž se nedovede dostati svojí t. zv. soukromou iniciativou?

V. G.

Prášky do pečiva a daňový systém

Čteme v tisku, že

„počínajíc 18. března smějí se prodávat jen ty prášky do pečiva, jejichž obaly jsou opatřeny berními známkami. Berní známky se zakupují u berních úřadů a slouží k zapravování spotřební daně z přídavků ke kypření těsta podle zákona č. 40 z 12. února t. r. Berní známky musejí býti nalepeny tak, aby bez jejich porušení nemohl být uzávěr obalu otevřen."

Každá hospodyně, která dá do těsta trochu pečivového prášku, může míti vědomí, že svým maličkým dílem přispívá k zvelebení státních financí, které se řídí pořekadlem: malé ryby jsou také ryby. Tento zdroj státních financí není příliš vydatný; bude s tím spojena nová administrativní agenda; tisk berních známek na pečivové prášky nebude také laciný. Ale státní pokladna potřebuje peníze a tak se přišlo i na tuto spotřební daň. Na malé ryby dochází, když již není velkých ryb. A nejsou skutečně velké ryby?

Podívejme se, jak agituje komunistická opposice. Má poměrně velmi jednoduchou taktiku: odvolává se nato, co říkají koaliční strany a koaliční politikové. Tak na př. „Halo noviny" (z 18. března) vyzdvihly, co řekl generální rozpočtový zpravodaj posl. Remeš o daňové soustavě:

„Zdá se mi, že jdeme po šikmé ploše. Státní správa jedny předaňuje, druhé nedodaňuje."

Ještě radikálněji zní výrok posl. Klapky, který s chutí „Halo Noviny" zaznamenaly: „Loupíme kapsy domácího spotřebitele. Chudí více chudnou a bohatí více bohatnou."

Ale daňovou soustavu nekritisují jen socialisté. „Halo Noviny přispěchaly, aby také zaznamenaly, co psaly agrární listy:

„Chytáte komáry a zlatem obložené velbloudy necháváte na pokoji! — tak mluví drobní poplatníci, kteří jsou finanční správou, starou finanční politikou honěni pro nové daně a kteří znají staré resty a metráková odvolání mamutích koncernů. Boháči utíkají státu s miliony a tady čeká haběj práce, která ... přiměje milionáře platit a chudým poplatníkům vyřídí spravedlivě odvolání."

Opoziční list má tedy velmi lehkou práci. Může z citátů koaličních listů a koaličních politiků přesvědčovati o tom, že i koalice se shoduje v tom, že náš daňový systém není spravedlivý, že ukládá velké oběti malým poplatníkům a uctivě zachází s těmi, kteří by měli býti velkými poplatníky. Lidé z různých koaličních stran jsou zajedno v tom, že celá konstrukce našeho daňového systému jest sociálně nespravedlivá. Závěr by tedy byl: je-li pochybená celá konstrukce, je-li nesociální, ukládá-li velká břemena malým a malá břemena velkým, nezbývá nic jiného, než přijíti s novou konstrukcí, která by daňové břemeno rozvrhla spravedlivě. Ale čteme: daň z prášků do pečiva. Jest to nová konstrukce našeho daňového systému? Není. Je to malý přílepek k dosavadnímu systému, který se tím ve své nespravedlivosti nemění. Zapadáme do spotřebních daní čím dále tím více.

Mluví se o berní morálce. Velmi mnoho na ní záleží, třebaže se nedočkáme ministra financí, který by docílil, aby poplatníci se těšili celý měsíc na den, kdy budou smět platiti daně. Dnes je zatížen neúměrně malý poplatník. Posl. Klapka — jak již bylo citováno, to řekl: „Loupíme kapsy domácího spotřebitele. Chudáci více chudnou a boháči více bohatnou." Musí nám záležeti také na daňové morálce drobných poplatníků; nejen v zájmu státní pokladny, ale také — a to hlavně — v zájmu občanské morálky; nelze, aby vrstvy lidové žily stále u vědomí, že jest na ně nakládáno stále více, zatím co těm druhým se jejich břemeno stále zmenšuje.

V. Gutwirth.

Spořitelna česká

Spořitelna česká, Böhmische Sparkasse, byla před válkou německým ústavem. Z té doby pochází ten tvrdý její český název: Spořitelna česká. Po převratu došlo k částečné její nacionalisaci. Tato nacionalisace vypadá tak, že české politické strany vyslaly svoje lidi do správy spořitelny; odborníci to vždy nebyli; jest známo, že v politických stranách není nálada pro odborníky. Jsou národohospodáři, kteří tvrdí, že dnes Spořitelna česká nemá raison d'être, a že by bylo nejen možno, ale i záhodno ji spojit s jinými veřejnými finančními ústavy, aby se udělal zase jeden krok k soustředění našeho peněžnictví. Tím by se věci daleko více posloužilo, než tím, že politické strany mají v Spořitelně české své exponenty. Němečtí studenti dostali před válkou od Böhmische Sparkasse svůj Studentenheim. Čeští studenti od Spořitelny české nedostali nic. Za to však české politické strany mají ve Spořitelně české svoje exponenty. Lidi ne právě mladé. Což je jen příklad, který ukazuje, že leckteré nacionalisaci, při leckterém znárodňování může národ vyjít docela naprázdno, aby malý užiteček měli jen někteří lidé z politických stran.

V. G.

politika

Otakar Weisl:

Může demokracie strhnout mládež?

Případ profesora Jèze.

Toho dne, kdy se objevily první nejasné zprávy o atentátu na Léona Bluma, leckdo se zachvěl. První zprávy jsou vždycky neurčité, a čtenář i posluchač si je mimoděk snaží doplnit a proto nejdřív vzpomíná, kdy se už něco takového stalo a co z toho tehdy bylo. A vskutku málokdo si v tom okamžiku nevzpomněl na Jeana Jaurèse. Také tehdy reakční vlna se chvěla nad Evropou a stačilo povolit jen jedinou páku, aby povodeň prorazila hráze. A také tehdy nikdo nevěděl, která páka bude rozhodující. Tak tedy „ještě ne", oddychl si Matin den po atentátu ve svém úvodním článku zcela upřímně.

A o den později zahájil pan profesor Gaston Paul Jèze na Sorbonně přednášky za úplného klidu. Po prvé po šesti měsících a po desítkách marných pokusů. Jako už tolikrát v historii, fanatikové se nevzpamatovali, dokud netekla krev. Jakmile však vytryskla, okamžitě vystřízliveli! Zbabělci, schovávající se v zástupu, nezralí chlapci, neschopní rozeznat dekadentní reakcionářství od mužného romantismu, karatelé, vytýkající svému učiteli, že chtěl jménem civilisace zabránit krveprolití tisíců — probudili se po první krvavé ráně, kterou sami zasadili. Málem sedmdesátiletý muž, který zestárl v hledání spravedlnosti, měl býti od nich poučen o nové právní vědě, jež nedbá zákona ani mravu, ale ptá se po rase. Hle text ultimata, které mu bylo před zahájením přednášek doručeno:

„Nestrpíme, aby nás učil právu člověk, který se zastává negrů. Nestrpíme, aby s námi v jedné místnosti byl muž, který tak činí proti národu románskému. Jeho právo není naším právem, jeho spravedlnost není naší spravedlností. Chceme právo francouzské a románské!"

Odpověď byla stručná: „Spravedlnosti vás naučiti nemohu. Chcete-li, naučím vás francouzskému právu. Máte toho zapotřebí víc než divoši." Nato nové demonstrace, zavřená universita, později vpouštění posluchačů jen podle legitimací a konečně pokus o zahájení přednášek ve vedlejší budově. Dvě stě fanatiků dalo se v ní zavřít přes celou noc, jen aby mohli přednášku překazit. Konečně atentát, krev a — uklidnění.

Pražští studenti v letech předválečných několikrát útočili kameny na kočár profesora Masaryka, aby jej krátce nato jednomyslně uznali vůdcem národa. Berlínští studenti musili v roce 1932 rozbít do krve hlavu rektoru Leersovi, nežli zanechali stranických bojů a vrátili se svorně do přednášek. V témže roce musili vratislavští studenti téměř utlouci profesora Kohna, než pochopili, že v Říši není většího odborníka na civilní soudní řád. V roce 1935 musilo být na pražské universitě do krve stlučeno pět akademiků a dvě studentky, nežli insignie byly přeneseny z jednoho pražského tresoru do druhého a nežli se studenti svorně usadili ve společných síních a studovnách. A v roce 1936 musel být málem zabit socialistický vůdce, aby největší francouzský žijící právník směl v klidu přednášet.

Kdo získává mezi mladými demokraty.

Byl by to klam, domnívat se, že v případě Jèzeově šlo o několik zfanatisovaných jedinců. Nejde nikterak o věc jednoduchou. Jèze náleží po léta k nejoblíbenějším profesorům na Sorbonně, jeho přednášky patří k nejduchaplnějším a nejzajímavějším mezi všemi právnickými profesory na světě. Jeho zásluhy o francouzské veřejné zřízení jsou tak veliké, že jej historie nesporně nazve tvůrcem poválečného veřejného práva ve Francii. Viděl jsem před několika roky, jak by byl býval po jedné přednášce málem umačkán ohnivými nadšenci. Ještě v květnu 1935 — tedy asi měsíc před prvními demonstracemi — píše časopis „La jeune France", který čte většinou francouzská pravicová mládež:

„Potřebujeme podnětnějších vůdců, než jsou strozí političtí matematikové jako Herriot, Tardieu a ostatní. Potřebujeme v politice muže vzdělané jako Bergson, obratné jako Clemenceau a bystré jako Shaw. Potřebujeme prostě více takových mužů jako je Jèze..."

A tu se tedy ptáme, jak význačné to musilo být hnutí, jemuž se podařilo mladou pařížskou inteligenci tak rychle obrátit a získat? Hnutí Action Française se vyvinulo z aféry Dreyfusovy. Dokud žilo především z antisemitismu, soustředilo hlavně nespokojené katolické masy, jež v prvních desítiletích tohoto století náležely ve Francii (v níž se tehdy probojovala odluka církve od státu) k vrstvám opozičním a zároveň nejreakčnějším. V roce 1915 zmocnil se v tomto hnutí politické moci dobrodruh Charles Maurras, který pokládal válku za zvlášť příhodnou pro monarchický převrat ve Francii. Po válce stalo se hnutí v čele s Maurrasem a Daudetem střediskem všech možných výstředností, až konečně papež Pius X. doporučil katolíkům, aby z něho vystoupili a papež Pius XI. jim v roce 1926 bulou „proti renaissanci pohanství" účast v něm výslovně zakázal. Tím zůstal tomuto opozičnímu směru jediný program: royalism. Celá skupina byla trpěna spíš jako sekta lidí politicky úchylných, a na její průvody a meetingy na Montmartru se chodili cizinci dívat jako do cirkusu. V roce 1927 měl být Daudet zatčen, ale utekl do Belgie, odkud se směl vrátit až za čtyři léta. Od té doby francouzský royalism na vážnosti nezískal ani za mák. Pokusil se tedy dodat si váhy hitlerovským rasismem, s nímž má svým dreyfusovským původem společné kořeny. Je to strana, která nemá ve svém programu ani jediný bod, který by se vážně a věcně zabýval současnou krisí a tím méně krisí mládeže. Jde o hnutí okázale reakční, jež chce navázat na francouzskou historii předrevoluční a které sdružuje vysloužilé komorníky, zneuznané šlechtice a byrokraty a vyřazené vojíny. A hle: ukázalo se, že ani ve Francii není ještě vzduch tak prosycen demokracií, aby se tu nepodařilo získat právě mezi mládeží tisíce přívržencu pro tento směr, který jest v naprostém rozporu s duchem francouzské politiky i kultury celého století. Nelze to přejít mlčením, neboť víme, jak blízko je od ducha francouzské politiky k duchu moderní politiky československé. Čím blíže přihlédneme, tím jasněji vidíme, že jde o zásadní otázku demokracie vůbec, tedy také o naši věc.

Mládež a demokratická politická praxe.

Víme, jaký je duch francouzské politiky. Víme však také, jaký je duch francouzské mládeže?

Ostatně: víme, jaký je duch mládeže československé? Ani ve Francii ani v Československu netroufá si v posledních letech ani jediná politická strana vydat statistiku svých příslušníků podle stáří. Neobdržíte ji od žádné z našich politických stran ani přes opětovné žádosti a urgence. Nemá smyslu předstírat si něco jiného: žádná ze současných politických stran ve Francii ani u nás nemá právo na titul: strana mladých. A budiž stejně po pravdě řečeno: žádná skutečně také není stranou mladých. Československý rozhlas uspořádal záslužný cyklus. Dal promluvit ve zvláštních relacích všem nejmladším poslancům v našem parlamentě. Hle, zde mluvilo oficielní československé politické mládí. A jak to dopadlo? Všichni posluchači mi zajisté potvrdí, že kdyby někomu ušel úvod hlasatelův, nebyl by ani stínem rozeznal, že u mikrofonu nestojí Staněk, Malypetr, Soukup, Bechyně, Klofáč, Kramář, Šrámek, Hlinka či Najman. „Dokud se někomu nepodaří získat u všech naprostou důvěru ve svou stranickou pevnost a spolehlivost, není způsobilý stát se poslancem," řekl mi jeden z těch starých mladých na vysvětlenou, „výkonné výbory však nejsou často s to rozeznat iniciativnost od porušování stranické discipliny. Raději méně podnětného, ale spolehlivého a ochotného podřídit se. A než se nováčkovi podaří přesvědčit i nejhloupějšího člena výkonného výboru o své stranické spolehlivosti a nezávadnosti, je myšlenkově ubit a srovnán se stranickým průměrem tak důkladně, že mu na novotářství zajde chuť!"

Politické strany hrají s mládeží ošklivou hru. Mládež se od nich odvrací, neboť nevidí v jejich programech ani stín svých tužeb, ale ony nevidí potřebu změnit své programy, neboť o takových změnách se jedná jen v ústředních orgánech mezi stárnoucími funkcionáři. „Proč ustupovat mladým," táží se sekretáři, „když se nám vyhýbají?" „Proč vstupovat do stran," říkají mladí, „když o nás nedbají?" Výsledek jeví se ovšem na obou stranách. Mezi francouzskými i československými politiky jsou celé stovky lidí, kteří už po třicet let znají své voličstvo a život mezi ním jen ze schůzí a z intervencí. Za tu dobu se tento život několikrát od základů změnil. Představte si lékaře, který by znal stav svých nemocných jen z anamnes, které by mu sestavoval někdo jiný, k tomu ještě laik. Představte si práci advokáta, jemuž by zaujatý laik bral informace s klienty. Jak bezmocný by byl obchodník, který by znal potřeby svých zákazníků jen z písemných objednávek a jemuž by nezbylo času, aby sám podával nabídky a soustavně reguloval trh! Nedávno mi ukazoval známý poslanec haldu intervencí, kterou vezl do Prahy: „Oběhám-li to, nezbude mi čas na nic jiného. Odložím-li něco stranou, nepochopí mé vážené voličstvo, proč mne vlastně volilo." Mezi žádostmi byl i dopis s prosbou, aby poslanec zjistil svému oddanému voliči, nevyhrál-li jeho los. Zvolený politický vůdce nemá prostě na vedení čas, protože se stane pouhým vykonavatelem přání a drobností těch, kdož mu dali do rukou otěže a iniciativu. Kdežpak iniciativa! Ta končí poslední volební schůzí. Služba voličstvu: náš zákazník, náš pán.

Kde zůstává zásadní a programová politika? Ta je přísně vyhrazena ústřednímu výkonnému výboru, jemuž náleží, aby v parlamentě „zaujímal stanovisko" a aby tomu ostatnímu drobnému politickému agentování určoval meze, v nichž se smí pohybovat. Ale právě s tou zásadní a programovou politikou musí srůst na život a na smrt každý, kdo se rozhodne do některé strany vstoupit a snášet s ní dobré i zlé, přít se o její zásady se svými přáteli a i nepřáteli, případně se zaměstnavateli, konkurenty, kritiky i posměváčky. Je k tomu ovšem třeba hodně důvěry a oddanosti, aby bral někdo takto za svou celou řadu věcí, na jichž uspořádání nemá docela žádný vliv. Ale cesta k vlivu na tuto zásadní a programovou politiku trvá v dnešní průměrné demokratické straně přibližně dvacet až třicet let: takový vliv je tu dán právě jen lidem, kteří už život jinak než ze schůzí a intervencí neznají. Nejsou to v selských stranách sedláci a zemědělští zaměstnanci, v dělnických dělníci, v živnostenských živnostníci — jsou to vesměs dlouholetí úředníci ze stranických a poslaneckých kanceláří, za jejichž časů (před desítkami let) to na statku, v továrně, v obchodě a na řemesle vypadalo ještě docela jinak. Než se tu někdo dostane k vlivu na uspořádání života, ztratí s ním už dávno bezprostřední vztah.

V Action Française, u Hitlera a u Gajdy to vypadá na první pohled zcela opačně: zde je člověk účasten zásadních a programových řešení hned na svém prvním politickém kroku. Řeší je s velkým hlukem a s velkou okázalostí: zvednáním ruky, uniformami, psaním po zdích, pochodováním a provolávání. Mezi stem mladých lidí, kteří v sobě objevili chuť do politiky, není ani pět, kteří by se nepokládali za daleko povolanější řešit hned od začátku otázky zásadní, než dvacet let žít bez vlivu a v zapomnění.

Mládí bez odvahy a bez iniciativy.

Vyjádřil to nedávno ve „Frankfurter Zeitung" čelný hitlerovský teoretik Rosenberg slovy: „Jaké je smýšlení mládeže francouzské? Nikdo to nedovede říci! A jaké je smýšlení mládeže německé? Každý přesně ví, že hitlerovské!" Je to jako by výhradní pěstitel karafiátů se chlubil, že mu v zahradě rostou jen karafiáty. Nám však nejde o prestiž, ale o to, aby byly prosazeny co nejdokonalejší politické myšlenky: a tu tedy vidíme, že to, co v poměru k mladým především vytýkáme demokracii, jeví se v diktaturách ještě v značně stupňované míře: znechucují a zabraňují mládeži vstup do veřejného života tím, že jí nedovolují samostatně a iniciativně jednat ani myslit a že nejvýš připouštějí, aby poslušně přizvukovala starším. Diktatury problém mládeže naprosto nerozřešily, způsobily jen, že duševní útisk mladých, který se v demokraciích vyvinul per nefas a via facti, stal se u nich oficielním. Demokracie skýtají ústavně i právně dosti předpokladů, aby se tento stav mohl obratem změnit — budou-li mladí o to usilovat; v diktaturách se však nové myšlenky dají pravidlem prosadit jen revolucí. Pravda: v diktaturách a diktátorských stranách je o mládeži hodně slyšet a to způsobem, který dělá dojem. Ale v čem vidíme, že se tam mládeží chlubí a v čem ji vystrkují dopředu? V tom, jak poslouchá: jak demonstruje pro ideje, jež sama nevymyslela a jež ji často zavedou do krisí a válek, jak se pro tyto ideje uskrovňuje, jak pro ně horuje — ale nikdy ne, jak je koriguje po svém: neboť diktátorské ideje je dovoleno vyznávati, ale nikdy ne opravovati.

V demokraciích i diktaturách vidíme jako společný znak dnešních mladých: zakřiknutost, pasivitu, podřízenost a nevýbojnost. V demokraciích k tomu při-

stupuje ještě jakási melancholická resignace, neboť jedině v tom je demokracie za diktaturami, že — ač skýtá mladým mnohem více otevřených cest — není s to vzbudit u nich dosti působivě vědomí, že konečné cíle na těchto cestách stojí za bojování a odříkání.

Často jsem si v rozmluvách s mladými u nás i ve Francii vzpomněl na Wolkrův verš: „Já mužné srdce ještě nemám, sám v těžké své hodině — a proto nevěřím." Mladí mají dosti důvodů k nedůvěře, že generace, která dnes vládne, vyléčí krisi a odstraní bolesti dnešního společenského řádu, mají však stejně mnoho důvodů k skepsi ve své vlastní dosavadní schopnosti, neboť je vskutku těžko získávat první zkušenosti za tak obtížných podmínek, v nichž i staří praktikové a učenci jsou s rozumem v koncích.

Svět, který nestojí za opěvování.

A přece všichni víme, že musejí přijít noví lidé s novými metodami a myšlenkami. Chceme-li mladým porozumět, musíme za nimi do sfér jejich zájmů a oborů. Začněme třebas písněmi. Celý svět mezi mládeží ovládly moderní taneční písně, jež vznikly po světové válce a které se od té doby mění jen rytmicky. Princip zůstává týž: melancholická synkopa. Hitlerovi se podařilo za dva měsíce vymýtit z Říše téměř všechnu demokratickou literaturu, ale nepodařilo se mu prosadit mezi německou mládeží přísný a opětovný zákaz jazzových písní a tanců. Jde tu nesporně o kolektivní a spontánní projev mladých celého světa: od argentinského tanga přes italské taneční romance, černošské charlestony, severské slow-foxy, anglické valčíky a bostony po synkopické taneční parafráze na národní písně všech národů na světě — vesměs týž ráz: melancholie, zasněnost, resignace. V těch písních se jeví postoj k lásce, k přátelství, k přírodě, k umění, k romantice atp. Srovnejme to s písněmi, jež zpívala mládež před válkou: tehdy byla melancholie přísně vyhrazena dívkám a ani ty se s ní nechlubily a vyřizovaly si své problémy raději v skrytu. V lásce a přátelství se zdůrazňovalo zdravé a výbojné junáctví, poměr k přírodě měl ráz mužné zasvěcenosti a (u dívek) zdravé a pečlivé důvěrnosti. Blaseované seladonství se muselo nejdřív ověřit činy, jinak bylo odbýváno výsměchem. Dnes často stačí prázdný vnější efekt, což do současného bolestinství docela přiměřeně zapadá. V jazzové instrumentaci má kvílení a sten asi třicetpět odstínů. I tance zdánlivě důrazné ústí tu svou rytmickou odměřeností do melancholie indiánských tam-tamů.

Další kapitola jsou biografy. Vidíme tu, že vkus mladých se ubírá cestou od Toma Mixe a Charlie Chaplina k operetám americkým, německým, vídeňským a českým. Je to cesta od zdravé věcnosti a naivního romantismu k melancholii, slazené syrupem. Básně se mezi dnešní mládeží téměř nečtou. Ale Wolker a jeho druzi a následovníci to vyhráli právě tím, že se stali pěvci té melancholie, jež se rozhostila. Je vskutku hodno pozoru, že dnešní naše nejmladší generace vůbec nemá svých básníků. Představiteli mladého československého básnictví jsou pořád Nezval, Seifert, Píša, Hora, Smrek, Lukáč, Závada — prostě titíž, jako před patnácti lety. Stejné je to v umění dramatickém (Werich a Voskovec, E. F. Burian, Jiří Frejka, Jindřich Honzl) i v románě a v dramatickém spisovatelství. Vypadá to v některých oborech jako strach před debutem. „Co říci tomuto zkaženému a nenapravitelnému světu?" ptá se studentka v jednom studentském časopise, vycházejícím v Praze. Vskutku pohodlné stanovisko!

Nadšení moderní mládeže pro sport není zdaleka tak spontánní, jak se nám snaží vyložit ti, kdož zájmem o tento obor vykládají její nezájem o všechno ostatní. Opravdových sportovců je pořád ještě menšina. Fandovství, jež končí u dobrého sportovního oblečení, snobism a profesionalism zastírají často pravý stav. Celkem je však sport skutečně jediným oborem, v němž je dnešní mládež celým srdcem u věci. Ale to je právě dobré znamení.

O propagandě mezi mládeží.

Z nadšení pro sport vidíme, že se melancholické pasivitě nepodařilo utlouci v mladých lidech chuť k soutěži a odhodlanost k boji. Pro zakřiknutost a nedostatek aktivismu mladých mají všichni stručnou odpověď: krise. Blahopřál jsem nedávno mladšímu příteli k dosažení doktorátu: „Dejte pokoj," odmítl mne, „ztratil jsem existenci: což záměna stipendia a místa v koleji za podporu v nezaměstnanosti stojí za blahopřání?" „Dokud nepřejde krise, nepodaří se mládež probudit z resignované pasivity!" hlásají jedni. „Co čekáte od starých? Krise se nezmění, dokud se mladí nevyburcují ze své pasivní nečinnosti!" říkají druzí. V sovětském Rusku je sice menší nezaměstnanost než ve střední Evropě a ve Francii, ale pořád ještě mnohem větší bída. V hitlerovském Německu nebo v Italii je větší bída i nezaměstnanost. A přece v žádné z těchto zemí nepropadla mládež resignované pasivitě v takové míře jako v zemích demokratických. Je zřejmé, že resignace a bezradnost mají svůj původ především v nedostatku velkorysosti, který je znakem demokratické práce. Diktatury vzbuzují mezi mládeží dojem, že bojuje s sebou, a jsou nepřekonatelné ve vymýšlení cílů. Jde však skutečně jen o vzbuzování dojmu, neboť dobře víme, že „zainteresované" masy v diktaturách mají na věci vládní a správní daleko menší vliv než „zanedbávané" masy v demokracii. Uznávaná a velebená mládež v diktaturách má jen jediné právo: přizvukovat. Pasivní a zanedbávaná mládež v demokracii má možnost dobýt moci a vlivu. Mladí v demokracii musí ovšem se svou sebedůvěrou projít těžkou zkouškou, neboť mají možnost vidět i temné stránky všeho veřejného dění, jichž je dnes většina, které však jsou mládeži v diktaturách zakrývány a oslazovány propagandou. Má-li v Rusku někdo k obědu celý týden jedno jídlo, řekne se: „údernická povinnost." Dojde-li k tomu v Německu, prohlásí se to za národní oběť. U nás se to prostě označí pravým slovem: bída. Na druhé straně, podaří-li se nějaká vládní akce v Rusku, zahlaholí celá země, že stachanovství je na postupu, v Německu se takový úspěch prohlásí za předzvěst zítřejšího vítězství hitlerismu nad krisí, kdežto v demokracii se to přejde jako samozřejmost.

Naučili jsme se od Masaryka vážit si pracovníků všedního dne a hledět na věci bez příkras: musíme si však také podle jeho zásad zvyknout na hodnocení věcí ne podle pomyslných ideálů (vedle nichž vypadají beznadějně černě), ale v rámci daných možností. Nevěříme, že staří politikové, kteří už dvacet či třicet let nepoznali lidských strastí, jinak než ze svých poslaneckých kanceláří, budou s to podívat se na svět novýma očima, pracovat novými metodami a najít

nové cesty. Ať tedy lze pasivitu mladých jakkoliv psychologicky, logicky či hospodářsky vysvětlit, nelze popřít, že je to nejnevýhodnější posice, jakou si pro svůj nastávající zápas mohli vybrat. Což úsilí o evropský mír a o demokratickou přeměnu společenského řádu, jež jsou cílem politiky francouzské a československé, nejsou s to, aby rozohnily masy mladých? Je třeba znárodnit ideje Masarykovy a Benešovy! Je třeba mládež za každou cenu přesvědčit, že myšlenky, o které usilujeme, stojí za tuto práci. Potom přijdou zas opravdoví noví básníci a mladí pracovníci, kteří se probojují.

Záhady japonské politiky

Proč se Japonsko vyvíjelo jinak než Čína?

Moderní Západ přichází ve styk s Japonskem teprve asi v polovině 19. století, když se pod spojeným tlakem americko-anglo-ruským otvírají brány ostrovní říše. Co se děje pak v dalších padesáti letech v Japonsku, vypadá ovšem s evropského hlediska jako školní příklad hospodářských, sociálních, kulturních a politických převratů, jež způsobil evropský a americký kapitalismus v orientě zaostalém hospodářsky. Nevysvětlitelné však zůstává při tomto nazírání, proč západní kapitalismus umožnil Japonsku nesmírný mocenský rozmach, kdežto obě ostatní východní říše, Čína a Korea, stykem s týmž kapitalismem upadají a zcela nebo aspoň zčásti pozbývají nezávislosti. Máme-li porozuměti japonskému vzestupu ve druhé polovici minulého století a v době naší, musíme si uvědomiti základní skutečnosti předcházejících dějin ostrovního národa.

Styky se Západem.

„Dokořán otevřeni cizím dojmům a přece jich užívajíce bezpečně pod ochranou uzavřené osobnosti" — tak naznačil kdysi Friedrich Ratzel přednost ostrovních států. Dějiny Japonska, politické i kulturní, jsou přijímání cizích myšlenek a jejich svérázné zpracování, při čemž se obratně vzájemně vyvažují rozmanité cizí vlivy.

Příznačné pro poměr Západu, Číny a Japonska je, že dvakrát v dějinách přijímají Japonci evropskou zbrojní techniku, aby jí pak užili proti Číně. R. 1542 jsou po prvé dovezeny do Japonska portugalské palné zbraně, jichž do té doby Japonci neznali. Japonská kronika o tom praví: „Evropané měli v rukou zvláštní předmět, dlouhý 2 až 3 stopy. Skládal se z roury zcela přímé, dlouhé a těžké, jež byla uvnitř dutá, a to byla železná puška..." Za 50 let potom byla už japonská vojska na výpravách proti pevnině vyzbrojena palnými zbraněmi evropskými a jejich napodobeninami. Totéž se opakuje za 300 let: r. 1853 přichází Japonsko po druhé po dlouhé přestávce do styku s evropskou zbrojní technikou a právě za 40 let (1894) přemáhá Čínu za pomoci přejaté zbrojní techniky evropské.

Japonsko tehdy, v 16. až 17. věku, uniklo asi osudu Indie, ježto velmoc, jež mohla býti v tomto údobí nebezpečná asijskému ostrovnímu státu, totiž Španělsko, byla poražena na hlavu v boji s Anglií a s Francií. Záhy potom začíná třicetiletá válka, která upoutává úplně síly evropských velmocí. Jevištěm koloniálních válek v 17. a 18. století je Atlantický a Indický okeán, kdežto západní Pacifik nemá v těchto srážkách významu. Japonsko zato za sjednotitelů říše Nobunagy, Hidejošiho a Tokugavy sbírá vnitřní síly, aby provedlo onu velikou uzávěru vůči cizině, jež se nazývá údobím Tokugavovým a která trvá přes dvě stě let (1636—1868). Toto údobí dokonalé isolace Japonska od všech západnických vlivů, které je i v dějinách Východu jedinečné, doplňuje se doma vědomou politikou rovnováhy. Do feudální společnosti se včleňuje centralisovaný státní aparát. Vrchol tohoto státního a vojenského aparátu, vyhraněný z bojů feudálních skupin, šogunát, „říšské maršálství", zatlačuje zcela kněžskou monarchii.

Počátky kapitalismu.

V údobí Tokugavově, pro něž je příznačné téměř úplné zastavení vzrůstu obyvatelstva, prožívá Japonsko pod skořápkou feudalismu, mírněného státním centralismem, vývoj, který vedl k úplnému rozkladu všech převzatých sociálních útvarů. Na konci tohoto údobí zastihujeme ještě staré stavy sedláků, řemeslníků, obchodníků, samurajů (vrstva mezi ministerskou šlechtou a domácími družinami místních feudálních knížat), kněží a dajmie (lenní knížata, doslova: veliký dům). Avšak rovnováha mezi nimi je ta tam. Sklonek 18. a celá první polovina 19. století je vyplněna mocnými sociálními zápasy, v nichž povstávají sedláci proti feudálům, řemeslnické cechy proti obchodnímu patricijstvu. Není třeba se oddávati hanbě za obdobami, aby se toto údobí japonských dějin mohlo srovnávati s poměry ve Francii a zejména v Anglii před měšťanskou revolucí. Z těchto zmatků vycházejí jako vítězové klanová šlechta a obchodní kapitál. Občanské reformy a přizpůsobení sociální skladby polofeudálního ještě Japonska útvarům evropské a americké společnosti (asi mezi lety 1853 a 1890) provádí aliance obou hlavních mocí předešlého údobí, totiž klanová šlechta (samuraji) a obchodní kapitál. Tu je opět obdoba s měšťanskou revolucí v Rakousku a v Německu.

Stejně důležitá je skutečnost, ba pro budoucí vývoj důležitější, že „revoluce" Mejdži čerpá svou ideologii z minulosti (Mejdži — obnova říše je vládní heslo císaře Mucu Hito, jenž se ujal vlády r. 1868). I druhý politický a sociální převrat Japonska, jako před tisíciletím reforma Taikva, se uskutečňuje ve znamení „obnovy" staré hieromonarchie (kněžské monarchie). V letech 1868-69 se vzdává 276 feudálních knížat (dajmiů) slavnostně moci a vracejí ji do rukou císařových (čtvrtý srpen 1789 japonského feudalismu!). Nositelem svrchovanosti se nyní stává „božský Tenno", kolem jehož postavy se buduje ústava, v podstatě podle vzoru prusko-německého. Avšak skutečnými nositeli státní moci se teď stávají vůdcové klanů (han), které však přerůstají význam místních kmenových společenstev nebo manstev.

Revoluci Mejdži provedla koalice čtyř klanů: Satsuma, Čošu, Tosa a Hizen. O vládu se podílejí téměř po celé údobí Mejdži (1868—1912) v podstatě oba nejsilnější klany Satsuma a Čošu. Z nich starý námořnický Satsuma si činí nárok na nejvyšší úřady v námořnictvu, převzatém a reorganisovaném šogunátem, kdežto Čošu obsazuje svými lidmi nejvyšší velitelská místa nové císařské armády. V obou klanech však nemají už vedoucího hlasu velká feudální knížata a jejich majordomové (karo), nýbrž samurajské rody, které se dostaly na povrch za revoluce a občanských válek. Dnešní japonská titulární aristokracie má pramálo společného se starou knížecí šlechtou feudálního údobí. Všechna ta hrabata, knížata a markýzové získali tituly většinou v době Mejdži, někteří i mnohem později.

Stejně důležitý je druhý podstatný rys revoluce Mejdži: rozvíjí se za svrchovaně napiaté situace zahraničněpolitické, ba přímým podnětem k této revoluci je příjezd cizích, amerických lodí k japonským přístavům. Veřejné mínění je vzrušeno, že šogun, jehož nejdůležitější funkce je právě organisace obrany země (šogun značí „vojevůdce vypuzující barbary"), je ochoten, jak se zdá, kapitulovati před „námořnickými barbary". Samurajská mládež jižních klanů, jež se šikuje pod vlajkou obnovy císařství, dává si název Džoito — strana vypuzující barbary, kdežto přívrženci šogunátu se organisují s heslem Kaikokuto — otevření země. Tu se projevuje onen dualismus japonské politiky, zejména politiky zahraniční, který se táhne nejen starými, ale i novými a nejnovějšími dějinami

Japonska. Neustále zápolí tam obě strany, radikální, ochotná k zahraničně-politickým dobrodružstvím, a umírněná, usilující o jistoty a kompromisy, hledající aliance. A celé dějiny ostrovního státu za těch posledních 70 až 80 let jsou určeny momenty zahraničně-politickými.

Jako byl měšťanský stát s parlamentem, horní sněmovnou, dolní sněmovnou, ústavní vládou vybudován určitou vrstvou feudální šlechty, přizpůsobivší se novým poměrům, tak i měšťanské hospodářství nového Japonska organisovala rovněž feudální šlechta a s ní těsně spřízněný obchodní kapitál. Co dokázal ostrovní národ na hospodářském poli za neuvěřitelně krátkou dobu po revoluci Mejdži, není hodné podivu jen co do množství. Nuže, od r. 1868 do r. 1912 (rok smrti císaře Mucu Hito) zvětšil se vývoz třináctkráte, dovoz dokonce dvacetkrát. To je měřítko, jak se vřadilo Japonsko do světového hospodářství.

	1883	1913	1932
Sklizeň sur. hedvábí (v milionech kg)	4	21	58
Počet průmyslových dělníků (v tisících)	130	1125	1942
Těžba kamenného uhlí (v milionech tun)	1.0	21.3	28.0
Výroba oceli (v tisících tun)	—	14	2360
Tonáž parního loďstva (v tisících tun)	50	1528	4255
Výdaje říšského rozpočtu (v mil. yenů, kupní síla z r. 1913)	208	574	1640

Tento vzrůst co do množství ještě ničeho neříká o obrovském soustředění japonského kapitálu. Nepřeháníme, tvrdíme-li, že polovinu národního jmění kontroluje pět velikých koncernů Mičui, Mičubiši, Sumitomo, Jasuda a Okura. Proletarisace obyvatelstva dosáhla mnohem většího rozsahu, než připouští úřední statistika. Už v r. 1927 se odhaduje čistě proletářské obyvatelstvo měst na 4½ milionu a úhrn dělníků nesouvisících už s půdou asi na 10 milionů. Životní úroveň všech těchto existencí nesmírně poklesla souběžně se zběsilým tempem kapitalistického vývoje a s ničením všech starých útvarů zásobitelských.

Ještě na nižším stupni životním jsou sedláci. Třebaže industrialisace učinila takové pokroky, je dnes ještě asi polovina obyvatelstva zaměstnána v zemědělství. Hlavní postavou orby je malý selský pachtýř, jenž nemá buď vůbec vlastní půdy nebo nazývá svým vlastnictvím leda trpasličí parcelu. Počítá se úhrnem, že je asi 5 milionů trpasličích sedláků a malých pachtýřů, u nichž průměrná výměra hospodářství dosahuje stěží jednoho hektaru. Při tomto druhu selského hospodaření nejde ovšem o moderní racionální provoz, nýbrž o poměry údobí předkapitalistického. Pacht se platí většinou v naturáliích a dosahuje aspoň 50%, nezřídka až 80% sklizně. Zadlužení sedláků je veliké, nyní se odhaduje asi na 7 až 10 miliard yenů. Byli bychom však na omylu, kdybychom si představovali na protějším pólu aristokracii s latifundiemi: pozemkový majetek je zpravidla velmi roztříštěn a je v rukou malé šlechty a měšťanstva. Obě skupiny pozemkových majitelů jsou rovněž velmi zadluženy. Obyčejně nehospodaří sami, ale propachtují celý svůj majetek.

Hovoří-li se v opozičním japonském tisku o „šogunátu kapitalismu", míní se tím asi totéž, co se vyjadřuje v Evropě a Americe heslem „panství finančního kapitálu". Velká revoluce Mejdži — tak se argumentuje — odstranila bankrotářský, kořistnický šogunát a s ním celou feudální soustavu a dosadila starou kněžskou monarchii, jež má býti zároveň monarchií lidovou, nejen jako formu politické vlády, nýbrž i jako jedinou majitelku půdy a celého národního majetku. Ale jako kdysi zatlačil do pozadí starý šogunát kněžskou monarchii v údobí Tokugavově a konečně ji připravil o veškeru moc, tak se dostal i dnes „božský Tenno" v zajetí moderních šogunů, monopolních koncernů. Lidová a demagogická opoziční základna, na níž se shromažďují všichni nespokojenci a vyděděnci, od zadlužených trpasličích pachtýřů a stejně zadlužených šlechtických majitelů půdy do městských proletářů, řemeslníků a intelektuálů, dožaduje se „nové revoluce Mejdži" a očekává, že se císař postaví jako před sedmdesáti lety v čelo lidové revoluce, tentokráte proti šogunátu kapitalismu.

Japonský „fašismus".

Nejhlubší příčinou kvasu, který zachvátil všechny vrstvy lidu, je nesmírný rozpor mezi skrovnou kapacitou národního hospodářství a obrovskými nároky, s nimiž přichází stát na toto národní hospodářství. Lze v tomto případě opravdu mluviti o „obřím krunýři", který hrozí zardousit hubené tělo japonského národního hospodářství. Japonský průměrný národní důchod je dnes sedmina anglického, a pětina tohoto skrovného důchodu jde na zbrojení a na úroky zbrojařských půjček. Je tedy dosti hlubokých důvodů pro obecnou nespokojenost lidových mas. Zdá se však, že dosud vždy hledaly lidové masy rozřešení sociální otázky v minulosti, nikoli v budoucnosti. Moderní hnutí dělnické, politické i odborářské, žalostně živoří: je zle roztříštěno a musí stále ještě bojovati o základní svobodu organisační. Ani úspěchy nedávných voleb (v Japonsku je od r. 1928 obecné volební právo mužů) nesmí nás másti o slabosti tohoto hnutí. Zatím a na nedohlednou dobu se vyjadřuje opoziční nálada mas většinou ideologií, která čerpá své pojmy celkem ze světa nacionalismu, ovšem nacionalismu silně zbarveného sociálně. Snadno lze zjistiti jisté obdoby s evropským fašismem, nelze popříti ani přímý vliv zejména německého nacionálsocialismu. Avšak v podstatě běží přece jen o ideologie a hnutí, jež se vysvětlují zvláštnostmi historie a společenské skladby japonské. První fáze revoluce, do níž už Japonsko vstoupilo, bude míti „konservativní" povahu.

Japonská soustava dvou stran se svou hrou na střídání panujících skupin v moci srovnávala se nepochybně se sklonem k dualismu, zakotveným hluboko v národní povaze, byla však nakonec kulisou, za níž se skrývala stará vláda klanů. Čím více se však zostřovala krise sociálně-hospodářská a politická a především zahraničně-politická, tím nepříjemnější byla tato kulisa pro vládnoucí skupiny, ježto omezovala manévrovací schopnost dvorních klik a koncernů. Diktátorsky se vládlo v Japonsku už za světové války a za sibiřské intervence. Atentát na ministerského předsedu Inukaje (strana Sejukai) 15. května 1932, k němuž došlo za akutní zahraničně-politické krise, podnícené záborem Mandžuska (1931), zahajuje nové údobí „nadstranických" kabinetů, jež jsou velmi podobné diktatuře. Ale je to diktatura zvláštního druhu, jež se zakládá na kompromisu mezi různými předáky klanů a koncernů (i stran). Odstranění parlamentní kulisy však prospívalo neobyčejně „fašistickým" prvkům. Jestliže se už odstraňuje parlament nebo aspoň odsuzuje k odumírání, měl by se prý vůbec odstraniti „stranický nešvar" a zároveň „šogunát kapitalismu". Avšak japonský fašismus — chceme-li už užíti zde tohoto pojmu bez uvozovek — je organisačně velmi roztříštěn, chybějí mu oba prvky, nezbytné pro každé skutečné fašistické hnutí: jednotné vedení a masová sociální základna. Na jedné straně jsou staré úřednické a vojenské „pánské kluby", jako Společnost černého draka, založená r. 1901, nebo novější Společnost základů státu (Kokuhonša), jejíž zakladatel baron Hiranuma je v ohnisku všech politických intrik, jež chtějí navždy odstraniti parlamentarismus. Sem patří i Liga pro odstranění stran, v jejímž čele je předseda koncernu jihomandžuské železnice Macuoka. Je třeba si pamatovati všechna tato jména, neboť jde o rozhodující prvky příštího utváření japonské politiky.

Na druhé straně jsou fašistické svazy a „strany", jež mají více či méně plebejské vedení a rozhodně usilují o „masovou základnu" jako Národní liga nového Japonska (Šin Nihon Kokumin Domei), která se objevuje až v r. 1932 a v jejímž čele je bývalý komunista a anarchista Sazai. Tuto „ligu" by bylo možné označiti za nacionálně-bolševickou, rozhodně podle jejích úředních projevů, kdežto Seisauto, jinou ligu s „masovým člen-

stvem", bychom spíše považovali za nacionálně-socialistickou. Zvláštní místo mají vojenské organisace, které vystupují buď zcela legálně a jsou pod patronancí „pánských klubů" jako velký svaz záložních důstojníků Liga císařova, nebo existují jako neformální skupiny více či méně ilegální nebo pololegální.

Armáda.

je vůbec velikou nadějí všech těch fašistických a protiparlamentárních skupin, klubů a svazů. Hovoří-li se mezi fašisty o „masách", myslí se méně na sedláky a dělníky než na vojáky a především na mladé důstojníky a chovance rozličných vojenských škol. To je reservoir všech nespokojenců a vyděděnců a to je zároveň ona hmotná moc, jež je s to odstraniti staré strany a vedení klanů.

Není na světě jediné armády, kde by byly důstojnické platy tak nízké jako v japonské. Mladí důstojníci a kadeti pocházejí téměř vesměs ze zadlužené venkovské šlechty a částečně z malého měšťanstva, zchudlého rovněž pod tlakem velkého kapitálu. Odtud protikapitalistické nálady mladé vojenské generace. K tomu se druží ještě stížnosti na postup, jenž je v rukou generálských klik. Armádní klan Čošu má stále ještě tradiční právo na nejvyšší velitelská místa, ale jeho moc je silně omezena řevnivostí vojenských skupin, které jsou ve spojení s rozličnými skupinami civilními. Tak je skupina známého „fašistického", rozhodně však protikapitalistického generála Sadao Arakiho v jakýchsi stycích ne zcela jasných s Kokuhonsou barona Hiranumy, jež se uplatňuje spíše proti parlamentarismu než proti kapitalismu. Zato druhá generálská klika, Hajaši, má blízko k bankovním koncernům, jež byly zastoupeny zavražděným ministrem Takahašim v Okadově vládě, odstraněné vojenským pučem 26. února 1936.

Blíží se Japonsko vojenské diktatuře více či méně fašistické? Zvláštnost takové diktatury by byla především v tom, že by našla masovou základnu v armádě. Ale tím by nabyla zcela jiné povahy, než má fašistická diktatura v Německu nebo v Italii. Je však ještě sporné, mohla-li by míti trvalost taková čistě vojenská diktatura. Ani vůdci radikálních vojenských skupin nezavírají oči před tím, že by narazili na veliký odpor. Především není docela tak snadné sjednotiti všechny potírající se armádní skupiny. Potom je tu stále ještě starý rozpor mezi armádním klanem Čošu a námořnickým klanem Satsumou, který měl vedoucí úlohu ve vládě za posledních 15 let a má daleko největší vliv u dvora.

Císař.

Císařovo stanovisko k protikapitalistickému a protiparlamentárnímu hnutí vojenských skupin není naprosto jednoduché. Bez výjimky všechny fašistické svazy, civilní i vojenské, se dovolávají sice autority Tennovy. Revoluce proti „šogunátu kapitalismu" nemá přece býti nic jiného než obnova císařské moci, jež byla uchvácena kapitalisty a vůdci stran. Avšak ani staří dvořští hodnostáři jako Makino, ani „starý státník" kníže Sajondži nedívají se, jak se zdá, na tyto „protikapitalistické" revolucionáře s přílišnou důvěrou. U dvora není náklonnosti k revolučním a protikapitalistickým metodám tím spíše, že sám císařský dvůr patří k největším kapitalistickým podnikatelům. Císařské peníze jsou mimo jiné uloženy ve velkých soukromých bankovních koncernech Micui a Sumitomo, i v obrovském koncernu Jihomandžuské železnice. Kromě toho je u císařského dvora ne neprávem obava, aby osvobození císaře z pout „kapitalistického šogunátu" se snadno nezvrhlo ve skutečné nové zatlačení císařství šogunátem vojenským, pro což je ve starších japonských dějinách více příkladů.

Japonští „fašisté" různých odrůd nedovedou si však představiti revoluci, jež by neměla souhlasu Tennova, nebo by jím nebyla aspoň mlčky trpěna. Nejbližší doba tedy přinese spíše kompromisy mezi rozličnými vrcholnými skupinami za prostřednictví dvora, jako vůbec jsou kompromisní řešení odedávna velmi oblíbena v japonských dějinách. Politické atentáty velkého slohu nejsou s tím v rozporu. I atentáty jako boje klanů, dualistická vláda stran a pletichy skupin patří k institucím nepsané japonské ústavy, posvěceným zvyklostí a mravem. Od té doby, co byl spáchán 24. března 1860 v tokijské residenci Sakuradatoru velkým starojaponským slohem atentát na říšského kancléře Dži Kamona no Kamiho, „ježto vydal svatou půdu vlasti v ruce cizinců", táhne se dlouhá řada atentátů, jejichž podnětem byl většinou protest proti umírněné politice zahraniční. Nejznámější je z nich vražda tvůrce japonské ústavy knížete Ito pro jeho politiku sblížení s Ruskem (26. X. 1909).

Zahraniční politika rozhoduje.

Vnitřní politika japonská se utváří v rozhodné míře pod vlivem zahraniční politiky asijské ostrovní říše. Souhrnně bychom upozornili na to, že Japonsko uniklo dvakrát v dějinách zahraničně-politické pohromě tím, že se vzájemně paralysovaly moci, jež by se byly mohly státi nebezpečné ostrovní říši. Tak tomu bylo v 16. a 17. věku, jak jsme už připomněli, tak tomu bylo i uprostřed století 19. „Otevření" Japonska pod tlakem americkým, ruským a anglickým spadá na štěstí pro Japonsko do údobí krimské války, americké války občanské a války prusko-francouzské. V rozhodující době mezi r. 1853 a 1873, kdy Japonsko provádělo přechod od feudalismu k měšťanskému společenskému řádu, byla zahraničně-politická konstelace příznivá ostrovní říši. V Tokiu vědí však o slabině japonské posice a vzpomínají si zejména dobře, jak třikráte za posledních čtyřicet let byla ztlumena vítězná japonská rozpínavost na pevninu vmísením evropských mocí. Jestliže se tedy dnes chystají po čtvrté — po válce s Čínou 1894/5, po rusko-japonské válce 1904/5 a po sibiřské okupaci 1918/21 — k velkorysé expansi na útraty Číny a případně i Ruska, chtějí se na to připraviti v Tokiu velmi důkladně hospodářsky, strategicky a diplomaticky. I Japonsko trpí pod „cauchemar des coalitions" a nebojí se ničeho tak jako „obklíčení". Dalekozraká politika rozhodujícího dnes klanu Satsuma, jejímž výrazem je dosavadní ministr zahraničí Koki Hirota, snaží se nejdříve vybudovati mocnou strategickou a hospodářskou situaci v severní Číně. To pro všechny případy, i pro případ války s Ruskem. Avšak byl by základní omyl, kdybychom považovali tuto připravovanou rusko-japonskou válku za neodvratnou. I když pomineme, že v politice a zejména v zahraniční politice není nic „neodvratného", má právě východoasijská zahraniční politika mnoho možností vyhnouti se srážce a uzavříti kompromis. Za posledních 30 let se dohodlo Rusko a Japonsko pětkrát o rozdělení zájmových oblastí ve východní Asii: 1907, 1910, 1911, 1916 a naposledy 1925. Tato poslední smlouva z 20. ledna 1925 měla téměř povahu spojenecké smlouvy: Japonsko se cítilo v tomto údobí opuštěno Anglií a odbýváno Amerikou. Tehdy hovořili smělí kombinátoři dokonce o eurasijském bloku Německa, Ruska a Japonska. Časy se mění, ale ani dnes není naprosto vyloučena rusko-japonská dohoda.

Odporovalo by však všem tradicím japonské zahraniční politiky, kdyby Japonsko podniklo rozhodný úder proti Rusku a nezajistilo by si záda s okeánu. Jinými slovy: velmi málo se podobá pravdě, že by se Japonsko angažovalo rozhodným způsobem na pevnině, aniž si bylo jisté blahovolnou neutralitou aspoň jedné z obou anglosaských velmocí.

Je sklon nejen v Německu přeceňovati možnosti německo-japonské aliance proti Rusku. Zahraniční politika japonská není za dnešních okolností jistě proti alianci s Berlínem, ale tokijskou politiku určují především úvahy okeánské. Zrovna tak dobře vědí Japonci jako Britové, evropský ostrovní národ, že námořní mocí bývají říše zakládány a hájeny, ale i vyvraceny. *G. B.*

doba a lidé

Willy Haas:

Za třináct let z Prahy do Prahy

II.

Divadelní kritik vládne.

Středem berlínského uměleckého života bylo po čtyři desítiletí, od Ibsena, O. Brahma a počátku naturalismu, divadlo. Berlín měl nejlepší divadlo v Evropě a snad na světě vůbec.

Kolem roku 1920 bylo toto divadlo jako celek snad už poněkud v úpadku. Alfred Kerr a s ním starší berlínská generace datuje tento úpadek už od smrti O. Brahma a od vzestupu Maxe Reinhardta. Ale Max Reinhardt, jehož počátky byly artistické a téměř hračkářské, se velkolepě vyvinul. A velkolepé byly a zůstávaly v Berlíně také nezdolná chuť k novým a stále novým pokusům, fanatické propracování herecké režie, odhodlanost, sledovat svou cestu až do konce, byť i byla pochybená, a imposantní byly a zůstávaly ryzost faktury a bezvadná organisace. Hovořím tu ovšem jen o výkonech skutečně vrcholných. Také mezi rokem 1920 a rokem 1930 jsme viděli představení, která byla skutečně velkými jevištními událostmi, hodnými toho, aby byly zaznamenány v dějinách divadla: třeba provedení „Modrého plesu" od Ernsta Barlacha, geniálního sochaře a básníka, za režie Jürgena Fehlinga v Státním divadle, provedení Hofmannsthalova „Barona Netykavky (Der Schwierige)" a Hauptmannovy hry „Před západem slunce" za režie Maxe Reinhardta, provedení Brechtovy „Žebrácké opery" v režii básníkově a první představení Piscatorovo ve vlastním divadle, provedení Tollerovy hry „Žijeme si" (Hoppla, wir leben).

To také vysvětluje vedoucí postavení divadelní kritiky v berlínském novinářském životě. Divadelní kritik býval často nejpřednější osobností listu, významnější než sám šéfredaktor. Divadelní kritika byla často kulturní kritikou vůbec, sociologickým rozborem, kritikou světového názoru a na konec docela nepokrytě politickým úvodníkem. Mezi kritiky byly učiněné hvězdy, se všemi rozmary a neřestmi starů.

Tehdy žilo v Berlíně šest nebo sedm takových prominentních kritiků-žurnalistů velikého, ba dokonce mezinárodního věhlasu. Značnou část jejich publicistické činnosti zabíraly boje, které sváděli jeden s druhým, často neuvěřitelnými zbraněmi. Byl to krvavý boj všech proti všem. Středem tohoto boje byli zapřisáhlí nepřátelé Alfred Kerr a Herbert Ihering, kteří platili za „nejprominentnější" kritiky Německa. V celé této chaotické vřavě byly rozpory světového názoru a politického přesvědčení vlastně mizivé — nikdo se skoro nesnažil, aby skrýval motiv osobní ješitnosti. Panu Herbertu Iheringovi na příklad byl Alfred Kerr příliš „měšťácký" a málo radikální, třeba stál na samém pokraji komunismu — jako ostatně téměř všichni. Dnes je pan Ihering stoprocentním hitlerčíkem, on, který býval oficielním příznivcem Berta Brechta a všeho pravověrně komunistického divadla, zatím co „měšťácký" Alfred Kerr žije v Paříži jako emigrant.

Následky toho pro berlínský divadelní život byly roztodivné. Kdekdo věděl, že pan Y ztrhá, co pan X pochválil. Ale také naopak: koho pan X obzvláště krutě ztrhal, ten měl nejvíc naděje, že ho pan Y bude vynášet až do nebe. Škodu z toho měli nejtalentovanější, výhodu netalentovaní. Neboť od některého kritika se každému dostalo pochvaly, a ode všech — nikomu.

Maximilian Harden.

Stranou těchto každodenních hlučných výbuchů hysterické nenávisti a vzteku žil někdo, kdo pozbyl svého kdysi na celém světě slavného časopisu, skoro bez publicistických možností, jen občas na veliké svátky pro parádu vyhrabávaný denním tiskem; žil v své vilce v Grunewaldu, rovněž po okraj nabit nenávistí a hněvem, ze všech snad největší a nejdivočejší nenávistník, ale zmlklý a téměř zapomenutý. Byl to Maximilian Harden, do roku 1914 slavný publicistický protivník Viléma II., bývalý tajný žurnalistický důvěrník hněvivého, pensionovaného starého Bismarcka proti mladému císaři: — Maximilian Harden, který publicistickými prostředky velmi nestejně posuzovanými před válkou v tak zvaném „skandálu kolem Eulenburga" na německém dvoře rozpoutal krisi téměř světového dosahu, jež smetla nejbližší přátele a důvěrníky Viléma II., jeden z největších politických pamfleistů po P. L. Courrierovi a Henri Rochefortovi. Také on se dostal do politiky z berlínské divadelní a literární kritiky. Jeho publicistické práce poválečné měly často jakousi zasmušilou, hrozivou velikost; nezapomenutelná zůstane mi na příklad jeho obžaloba Eberta a Noskeho po zavraždění Karla Liebknechta a Rosy Luxemburgové; ale tyto články, rozsahem se často rovnající malým knížkám, byly psány tak apokalyptickým a přesložitým jazykem, plným nesrozumitelných narážek a metafor, že je člověk na konec už jedva mohl číst.

Když jsem ho po prvé navštívil v jeho grunewaldské vilce, přišel jsem s posláním nadmíru trapným: musil jsem se mu omluvit. Dopustil jsem se smrtelného hříchu. Jako vydavatel literárního časopisu zařadil jsem vedle článku Hardenova, který samozřejmě přišel na první stránku, ještě druhý článek, místo abych mu vyhradil celou první stránku. Byl to článek od Thomase Manna. Ihned zatelefonoval našemu společnému známému: „Už jste viděl ten plátek? Víte už, koho se opovážila redakce umístit vedle mého článku? Propadl bych se studem!" Zašel jsem tedy k němu, abych ho uchlácholil, když dopisy zůstávaly bezvýsledné. Zavedli mne do prostorné síně, od podlahy po strop napěchované knihami. Ačkoliv tu na první pohled vládl bezvadný pořádek, měl jsem přece pocit, že jsem ve skladišti a nikoliv v knihovně. Teprve za několik minut jsem si uvědomil příčinu tohoto pocitu: všechny ty tisíce knih stály hřbetem ke zdi, ořízkou ven, takže člověk neviděl jediný titul. Byl to jeden z nespočetných vrtochů tohoto muže? Pro mne to nabylo symbolického významu: tento démonicky ješitný člověk nesnesl ani, aby se knihy k němu obracely zády. Ostatně našel, jak jsem se později přesvědčil, kterýkoliv z těchto tisíců svazků bez všelikého hledání jediným hmatem.

Přijal mne, jako by mezi námi nikdy nebylo bývalo nedorozumění. Měl duchaplnou sarkastickou hlavu starého Voltaira, ale nadmíru vysoký kučeravý účes, snad nakadeřený želízkem, aby učinil poněkud vyšší jeho drobnou postavu. Hlasem, který čímsi připomínal konversační hru, řekl: „To je divné, že ke mně ještě zabloudí někdo z živých! Cožpak vám neřekli, že jsem už mrtev? Po celé měsíce ke mně nikdo nepřijde." Rozmlouval jsem mu to pln respektu; řekl jsem, že je a zůstává jednou z velikých postav německé politické publicistiky. Ale on pokračoval s trpkým úsměvem: „Ne, ne, nic mi neříkejte. Živá duše si už na mne nevzpomene. Víte, kdo byl poslední, kdo si na mne ještě vzpomněl? Zní to jako vtip: Vilém II. Krátce, než roku 1918 vstoupil do dvorního vozu, aby odjel do Holandska, řekl generálovi ze své suity: „Teď můžete Hardena udělat ministrem zahraničí, přiveze vám z Versailles dobrý mír." Onen generál mi to později sám vypravoval. Ale ani pan Ebert, ani nikdo jiný si od té doby už na mne nevzpomněl. Zato pan Ebert teď udělal Rathenaua

ministrem zahraničí.“ Následoval výbuch hněvu proti jeho dávnému příteli Rathenauovi a proti tehdejšímu říšskému presidentu Ebertovi.

Nikdy jsem neviděl člověka, aby do něho bylo napěchováno tolik nenávisti. Docházel jsem k němu později často: měl jsem dojem, že je mu vítán každý návštěvník ochotný, vyslechnout jeho výlevy. Tyto nesmírné spousty nenávisti mnou otřásaly. Ale jednou, při sklence čaje, začal jsem se ho vyptávat na Bismarka. Náhle se odmlčel. Ba, všecek jeho obličej se proměnil. Ostré, zbrázděné, nemilosrdné rysy zmizely, v očích se mu rozsvítilo cosi až blouznivého a působil teď téměř chlapecky plaše. Tiše řekl: „Na Bismarckovi bylo něco tak poetického, jako hudba ... nedovedu to popsat ... Už jeho starosvětské oblečení ... ach, co to bylo za krásného, nádherného člověka!“ Ten, kdo takto ke mně mluvil, byl tehdy už napolo anarchistou, sympatisujícím se skupinou Dělnické unie a Syndikalistů, levou to oposicí komunistů, vedenou jeho přítelem Pfemfertem. Ale stále ještě uctíval Bismarcka, idol svého mládí, nade vše.

Byl bych tuze rád zvěděl podrobnosti o jeho vztazích k Bismarckovi. Byli publicisté, kteří tvrdili, že tyto vztahy byly samým Hardenem nadmíru zveličovány. Ale dobře informované osobnosti říkaly naopak, že si starý Bismarck podle Schweningerova mínění neobyčejně cenil tehdy mladičkého Hardena, že s ním často a zevrubně hovořil o politické situaci a že ho pověřoval veledůležitými tajnými publicistickými úkoly, zejména nejostřejšími zahalenými útoky na mladého císaře, tak jako vůbec vždy bylo Bismarckovým zvykem ovlivňovat publicisty a užívat jich při svých politických výpočtech. — Ale Harden seděl přede mnou pohroužen do vzpomínek a jen tiše opakoval: „Ano, byl to básnický zjev ... bylo na něm cosi na způsob hudby a poesie.“ Působil jako osmnáctiletý zamilovaný chlapec, který o své milé nedovede říci nic než: je to anděl! Krátce potom byl na něho spáchán nacionalistický atentát, ač už vůbec nebyl politickou mocí. Utržil těžkou ránu, roznemohl se jejími následky a zemřel.

Walther Rathenau býval Hardenovým dávným přítelem, který uveřejnil jeho první práce, až se i toto přátelství vzestupem Rathenauovým proměnilo v nejprudší nepřátelství. Byl Hardenovi vnitřně nesmírně podoben, jenže ukojenější a tudíž spíše ironický než otevřeně nenávistný. Společné byly oběma neuvěřitelná ješitnost, div ne jevištní způsob konversace a povšechná uvědomělost a aranžovanost vystupování. Celá tato generace velkých publicistů (a nejen berlínských) měla a má jedno společné: nesmírnou ješitnost, pózu, neuvěřitelný egocentrismus, téměř patologicky vystupňované sebevědomí. Byla to generace publicistických egoistů a hvězd, generace režisérů sebe samých. To nic nemění na skutečnosti, že byli velezajímavými a často významnými postavami. K nim patřil přede všemi ještě Alfred Kerr a poněkud mladší Emil Ludwig.

Kliky.

Mladší generace berlínských spisovatelů nebyla už individualistická. Byla roztříštěna na mnoho klik a skupin, které obyčejně opět ostře útočily jedna na druhou. Pochopit ideologickou základnu těchto klik bylo často velmi nesnadné. Radikální byli všichni. Všichni byli více ideology než básníky. Ale bylo téměř nemožné postihnout konkretně jejich radikalismus, ať už politicky nebo filosoficky: byl l'artpourl'artistický, stejně jako stará, jimi povrhovaná poesie. Výjimkou byla jen skupina komunistická, Johannes R. Becher, Kurt Kläber, Renn a j., svým pravověrně bolševickým směrem. Pro nás žurnalisty byli tvrdým publicistickým oříškem. Byli vesměs — počítám sem také geniálního kreslíře Georga Grosze — obětmi nikdy nepřerušeného sledu policejních a státněnávladních persekucí. Bylo tudíž naší povinností, abychom se jich zastali. Ale s jakou argumentací? Zda to nebylo směšné dovolávat se „svobody přesvědčení“ nebo „svobody umění“ pro politickou skupinu, která programově odmítala jak svobodu přesvědčení tak svobodu umění? To byly obtížné publicistické tance mezi vejci, které jsme musili zatančit. Puma praskla, když jednou Alfred Döblin, básník „Alexandrova náměstí“, tyto autory nejkrajnější levice v jednom ze svých essayů podrobil ostré, snad příliš ostré kritice, ale ven a ven literární kritice. Ona skupina ihned prohlásila, že podnikla kroky, aby v SSSR nesměly vycházet Döblinovy romány. Připadalo nám nesnesitelné, aby někdo na ryze literární kritiku takto reagoval.

Já sám jsem na tyto věci velkoměsta hleděl s užaslýma očima venkovana. Nechápal jsem, že by v umění umění samo mohlo být nejméně důležité. Jsa zapřažen do redakčního a tudíž praktického provozu, poznal jsem také velmi brzy naprostou publicistickou bezmoc těchto skupin a skupinek. Povím ještě, jak jsem se v nejosudnější chvíli snažil překonat toto straničtví, aniž jsem se bál nařčení z „reakcionářství“.

Bert Brecht.

Ze všech básníků a spisovatelů mladé německé generace, se kterými jsem se seznámil, zdaleka největší dojem na mne udělal dramatik Bert Brecht. Jeho dřívější dramatické práce se mne nevalně dotkly. Ale premiéra „Žebrácké opery“ mne prudce zaujala. Třeba byla vytvořena podle staré anglické předlohy, kterou jsem znal, připadala mi přece vším svým duchem jako pravý symbol naší doby: studený, materialistický cynismus songů, který jakýkoli idealismus ledově odmítal jako měšťáckou lež, který v německém jazyce usiloval o střízlivou věcnost jakéhosi angloamerického pouličního slangu, při tom však byl pln hluboce německé bolestivosti — to všechno mi připadalo mnohem modernější, mnohem výstižnější pro naši dobu, mnohem pravdivější a původnější, ale také zdaleka revolučnější než všechna ta radikálně socialistická „časová dramata“, která jsem vídal v Piscatorově strojovém divadle a na nespočetných studijních a experimentálních představeních mladých.

Když jsem se s Bertem Brechtem seznámil osobně, byl dávno pravověrným komunistou a odmítal vnitřně „Žebráckou operu“ jako polovičatost a kompromis. Vypadal jako kříženec německého gymnasiálního profesora a dominikánského mnicha španělské inkvisice. Když mluvil — bývaly to obyčejně velmi obtížné teoretické výklady o divadle a dramatu v éře proletářské revoluce — působil jako ocelový, přesně fungující myslící stroj. Byl skrz naskrz materialisticko-ateistickým bohoslovcem: na př. celé vytyčení problému v jeho dramatu „Muž je muž“ je cosi na způsob katolické scholastiky se záporným znaménkem, čehož si ostatně zevrubně všimla katolická kritika, pro kterou byl velice pozoruhodným a vážně posuzovaným advokátem diaboli. Ze všech komunistických spisovatelů Brecht byl jediný, který měl dostatek duchovní hloubky, aby poznal vlastní problém: že dialektický materialismus, jestliže si skutečně činí nároky na totalitu, musí ze sebe vytvořit také vlastní dramatický sloh. Polovědomě, polopodvědomě navazoval na nejlepší heroické a doktrinární slohy dramatické, na scholastické poučné drama středověku, na japonské divadlo, epochy samurajů a na poloabstraktní francouzský a španělský klasicismus. Jeho cílem bylo vzájemné prolínání ideologie a heroického postoje k životu. Co vytvořil po „Žebrácké opeře“, to vlastně byly vesměs pokusy a fragmenty, třeba se na venek jevily ukončeny. Ale přes jeho ostře bolševické, ultrarevoluční přesvědčení zdály se mi tyto pokusy o dramata vnitřně v lecčems spřízněné s velikým klasickým postojem takového Racina nebo Calderona.

Jako každý skutečně významný revolucionář měl také on v sobě mnoho z tradicionalisty. Od něho čekal jsem — a nejenom já — skutečné znovuzrození divadla, nové, velké, heroicko-klasické divadlo, monumentální divadlo revolučního proletariátu, které by zdaleka předčilo současné pokusy v Sovětském Rusku. Cosi z toho jsem v náznaku shledával v jeho „didaktických" kusech, v jeho dramatickém zpracování Gorkého „Matky", ve hře „Muž je muž" a v jeho posledním dramatu, které už nebylo provedeno, v „Svaté Johance chicagských jatek".

Chladně a pyšně hleděly jeho ostré pichlavé oči zpod lebky po prusku krátce ostříhané skrze malá sklíčka brejlí vroubených drátem, které se hodily spíše pro vesnického kantora než pro literáta. Ale jeho hlas prozrazoval Jihoněmce, kterým byl: pocházel z arcikatolického jádra Bavor, a cosi z bohoslovce vždycky lpělo na tomto ateickém materialistovi.

„V Brechtovi není srdce, není lásky, není soucitu. Bez toho všeho prostě není socialismu. Ani Marx pro mne nic není. Marx je vousatý typus obrýleného německého učence osmdesátých let. Typus často sympatický. Ale vzor to pro mne není."

Tato slova mi řekl

Gerhart Hauptmann.

Nerozuměl Brechtovi. Brecht se mu protivil od hlavy až k patě, doktrinář Brecht, podvědomý metafysik, básník usilující o antiindividuální, napolo abstraktní heroický sloh, kdežto on, Gerhart Hauptmann po celý svůj život vždy jen vytvářel lidi, individua, živoucí postavy. Gerhart Hauptmann: viděl jsem ho často a měl nezřídka příležitost, abych s ním po celé hodiny debatoval. Po prvé mluvil jsem s ním, když jsem dokončil zfilmování jeho „Tkalců" — ostatně zfilmování, za které jsem se před básníkem nemusil stydět. Film byl v Československu zakázán, či přesněji, censurou tak zkomolen, že z něho zbylo jen několik počátečních výjevů. Vypravoval jsem to Gerhartu Hauptmannovi spíše užasle než pobouřeně. S úsměvem potřásl hlavou: „Snad ne! Jak je to možné? Tento kus, který, abych tak řekl" (hledal výraz, který by nezněl příliš neskromně, ale přece dosti sebevědomě) „který, abych tak řekl, už patří do světové literatury!" A to jistě nebyla nadsázka.

Měl jsem Gerharta Hauptmanna vždy za nejgeniálnějšího německého básníka naší doby. Cítil jsem k němu vždy hlubokou úctu a vděčnost. Na tom pro mne nic neměnilo pohrdání dvou mladších generací německých básníků. A na tom pro mne nic nemění ani jeho vlastní prohlášení pro Hitlera. Gerhart Hauptmann uvykl knížecímu životu a také se pro něj hodil. Jeho politický rozum byl málo vyvinutý. To leccos vysvětluje. Když jsem s ním mluvil naposledy, byl nadšen generálem Schleicherem, tehdejším říšským kancléřem. Dříve však byl stejně nadšen Hindenburgem, Ebertem a, ještě dříve, Vilémem II. — Krátce před jeho sedmdesátými narozeninami odehrál se konflikt říše se zbabělou sociálnědemokratickou vládou Pruska, která bez odporu ustoupila vojenské hlídce šlechtice Papena. Jedni i druzí, stará pruská vláda i Papenův komisař, si činili nárok na to, aby oslavovali Hauptmannovy sedmdesáté narozeniny. A Hauptmann skutečně od obojí strany se srdečným díkem přijal blahopřejnou adresu. Všechno mu bylo vhod, jen když byl oslavován a vydělával peníze. Říkal nejstrašlivější nesmysly o komunismu, socialismu a bolševismu, on, druhdy básník „Tkalců". Hlavní argument, kterým se při tom oháněl, myslil naprosto vážně: že by pak už nemohl pít šampaňské a červené víno, bez kterých prostě nemůže být živ. Bylo to sedmdesátileté dítě, ale genius.

Blekotaje a koktaje, napolo opilý, jako starý vznešený bůh vína, říkal své moudrosti. Byly to útržky myšlenek, zlomky zlomků, často pitomé, často nesrozumitelné. Nebyl s to, aby do konce domyslil nejprostší myšlenku. Ale náhle vynořovaly se z mlhy alkoholu bludné balvany vidin, swedenborgovské sny, velkolepá zření spiritisty... Byl stár, vyčerpán, sotva už schopen, aby napsal hratelný průměrný kus: ale démon v něm dosud doutnal. Ponenáhlu vypravoval ze sebe už jen jednotlivá blekotavá slova. Hovořil ještě cosi o slonech, o velikých stádech slonů, kteří se páří... Spal a snil už. Také jeho sny, které rád vyprávěl, měly v sobě cosi z Dionysa a z Pana. Byl to veliký opilý genius, genius snů, téměř bez inteligence, ale ustavičně divoce bující a vytvářející živoucí tvary, jako příroda sama.

Konec.

Držel jsem v Berlíně v ruce ranník, který hlásil požár říšského sněmu. Telefonoval jsem domů: bylo by prý lépe, kdybych se tam večer už nevrátil. V ztracené postranní uličce najal jsem si pokoj v pensionu šestého řádu, kde nebyli tak tuze přísní na policejní přihlášku. Nazítří mi telefonovali, že se v mém bytě už konala prohlídka; celý dům prý byl několik hodin obsazen policií. To se ovšem opakovalo. Příští týdny až do svého odjezdu putoval jsem z pensionu do pensionu, od jednoho přítele k druhému a nevkročil skoro už do svého bytu. Jednou zvečera bylo vystřeleno do naší zahrady. Prostřed noci nám letěly kameny do oken. Uvažoval jsem, zda bych neměl prostě odjet do Prahy. Tu jsem slyšel, že vysoký katolický duchovní hodnostář pro mne intervenoval u starosty. Krom toho jsem se nikdy neúčastnil aktivně politického života. Zůstal jsem tedy.

Redakce byla opětovně telefonicky varována: přes tu chvíli prý může přijít SA „visitovat". Co to znamenalo, to jsme věděli. Zamkli jsme redakční místnosti, pracovali denně několik hodin a schovávali večer obchodní knihy a kartoteky se seznamem abonentů na půdě. Dveře k zadnímu schodišti byly vždy otevřeny. Zadní schodiště bylo ze dvora nesnadno k nalezení. To byla naše naděje. Zavolal jsem telefonicky několik stálých spolupracovníků, abych se s nimi poradil. Byli všichni už v cizině. Byli jsme sami ve velikém Berlíně...

Měl jsem určitý plán, jediný, který se mi v této chvíli jevil proveditelný: musíme se pokusit, abychom přiměli k velkému projevu solidarity s e v š e m i německými spisovateli jakékoli stranické příslušnosti nejvýznačnější konservativní, národní a náboženssko-katolické spisovatele. Celá řada pozoruhodných básníků politické pravice projevila ochotu účastnit se této akce. Ale můj plán byl širší: byla tu ještě pruská akademie, sekce pro básnictví. Jsouc už léta plně ochromena a neschopna činnosti, zachovala si stále ještě uprostřed národněsocialistické potopy levou většinu. Ale v tomto stavu ji nebylo možná mobilisovat, už proto ne, že většina členů již byla v cizině. Taková, jaká akademie této chvíle byla, nebyla k ničemu. Navrhl jsem toto: Nechť kooptuje řadu konservativních a národních spisovatelů, od nichž jsem měl v rukou projevy solidarity anebo o kterých jsem bezpečně věděl, že nezradí své levé kamarády. Ti nechť pak za každou cenu přimějí Stefana Georgeho k tomu, aby se ujal předsednictví: měl nesmírnou autoritu u národněsocialistické mládeže a byl při tom přece humanista, básník zrna Goethovského, svobodný jižní člověk. Takto morálně posilněna a dobrovolnou konservativní většinou uzpůsobena k tomu, aby s ní nový režim chtěl a mohl jednat, nechť se akademie pokusí, aby j í s a m é byla svěřena organisace literární stavovské ústavy a veškerá censura a aby z v l a s t n í h o p o p u d u ustavila připravovanou „kulturní komoru". Takto by se snad přece ještě bylo podařilo zachrániti aspoň některé v stranickém slova smyslu nepolitické levé spisovatele.

Uvážíme-li tehdejší situaci, nebyl tento plán nijak fantastický. Dosud nebylo ani řeči o ryze národněsocialistické diktatuře. Dosud tu byla koaliční vláda, ve které němečtí nacionálové, vedeni Papenem, měli většinu. Dosud měl Papen své humanisticky zabarvené universitní přednášky, jejichž autorem zřejmě byl Edgar J. Jung. Tohoto Edgara J. Junga, který pak v bartolomějské noci roku 1934 byl zastřelen, jsem znal a byl jsem si jist, že je možné získat ho pro takový plán.

Bylo mi jasné, že tato koncepce bude s nevolí přijata u kavárenských stolů, které se zatím už ustavily v Curychu a v Paříži. Nicméně byl jsem přesvědčen — a jsem o tom přesvědčen dosud — že by se bylo podařilo vytvořit frontu solidarity, kdyby se vláda Hitlerova, Hugenbergova a Papenova byla poněkud stabilisovala, a že se tu naskytovala příležitost k ustavení obranného středu proti vpádu barbarství. Uveřejnil jsem svůj článek a projevy solidarity zčásti velmi slavných nacionálních a konservativních autorů; z levých již emigrovaných spisovatelů sehnal jsem ještě projevy od Arnolda Zweiga, Wernera Stegemanna, Alfreda Neumanna, Bruna Franka a několika jiných. Ostatní jsem nemohl nalézti. Doufal jsem, že mezi tolika konservativními a národními spisovateli u censury proklouznou také tito, ač jejich knihy zčásti už byly konfiskovány a odsouzeny k upálení. Ostatek mohla ukázat jen budoucnost. — Nazítří nás volal ochranný svaz německých spisovatelů: „Vy jste se asi načisto zbláznili! Do dnešního dne se nám podařilo zdržet národněsocialistický „Bojový svaz" od toho, aby k vám poslal SA. Ale teď pro vás už nemůžeme nic udělat." — V několikasloupcových článcích žádaly „Der Völkische Beobachter", Goebbelsův „Angriff" a řada venkovských listů okamžité zastavení našeho časopisu, internování jeho vydavatele a spolupracovníků posledního čísla, pokud ještě byli v Německu.

Nadešla tedy má poslední hodinka. Složil jsem šéfredaktorství „Literárního světa", ustanovili jsme komitét složený hlavně z příslušníků centra a lidové strany a vyrozuměli o tom „Ochranný svaz". Odpověděl nám, že to je vyloučeno. Dostaneme prý vládního komisaře. Odpoledne se objevil — nesmělý mladičký človíček bez všeliké zkušenosti. „Kdopak vás vlastně poslal sem?" „Pan Hanns Heinz Ewers si promluvil s Goebbelsem a navrhl mne." Později jsem se pak dověděl, že tento Hanns Heinz Ewers, přítel Goebbelsův, autor „Pražského studenta" a mnoha jiných strašidelných románů ve slohu E. A. Poea, prašpatný spisovatel, kterému se v našem listě vždy jen dostalo ostře odmítavých posudků, ale zřejmě slušný člověk, se zasadil o to, aby náš list nebyl prostě zastaven. Mlčky nám ještě dovolili, abychom svůj časopis prodali jedné německonacionální dámě. Pak jsem mohl odjet do Prahy . . . Po třinácti letech byl jsem opět ve svém rodném městě.

dopisy

Jaká je mladá generace?

I.

Vážený pane redaktore,

předkládám vám odpověď jednoho z té generace kolem třiceti. Jaká je tato generace? Sám jste napsal, že se vyznačuje romantismem a nervositou. Ano, je tomu tak. Čím ještě? Známkami přechodní generace mezi generací našich otců a generací dvacetiletých.

Chutí po darech života, mnohdy neodůvodněnou a nezaslouženou, se blížíme generaci našich otců, nedůvěrou v náš úspěch, pesimismem se blížíme generaci dvacetiletých. Proč jsme takovými? Uvažte, kdo nás vychovával doma a ve škole v době, kdy se tvoří charakter. Byli to staří nebo přestárlí lidé. Nervosita válečného prostředí znepokojovala nás i je, starce, toužící po odpočinku. Matky, ke klidu, kterého jest potřeba k vývoji v pevný charakter, nám také nepřispěly. Samy ho neměly. Stručně řečeno, netěšili jsme se té výhodě, které se těší v dobách normálních většina hochů, že podléhají ve výchově otci, který právě se nalézá v době největšího rozkvětu svých sil a přináší svému synu důvěru a optimismus v život. My jsme se v době našeho vývoje duševně chvěli, naši učitelé a vychovatelé rovněž. Výsledek toho, nenaučili jsme se jim věřiti a opříti se o jejich klid. Nenaučili jsme se však ani věřiti v sebe. Zde je ta příčina naší duševní nervosity.

Po válce se vrátili naši otcové. Žili způsobem, jakým jest si možno nejrychleji vynahradit léta ve válce promarněná. Celá generace starých jim ihned ustoupila, a tu my mladí jsme viděli několik let tu popřevratovou nenažranost v pravém slova smyslu a kariérnost jejich, z které jsme se však i my, dospívající děti, měly dobře.

Pak přišla doba, kdy jsme se začali hlásiti o podíl nám patřící. Jest samozřejmé, že většina z nás — a v tom se stále jim podobáme — chtěla napodobiti naše otce. Plná ústa slov, málo činů. Některým se to ještě podařilo, zastávají dnes hmotně dobře odměňovaná místa, a na ty my ostatní, kterým se to již nepodařilo, díváme se ve své nedůvěře v sebe jako na ty schopné, kteří se „propracovali".

Přišly doby horší, a tu i naši otcové si uvědomili, že obžerství není programem, poněvadž nakonec bychom se vzájemně všichni snědli. Stali se z nich mravokárci, zavřeli nám otevřené dveře do života, dali nám na ně ceduličku s četnými mravokárnými řikánkami, sami se však mnoho nepolepšili. V této době jsme ztratili v ně důvěru i úctu. V mládí jsme se nenaučili věřiti svým učitelům, dnes nevěříme mnoho svým otcům ani svým představeným. Donesli nám sice svobodu, tuto nám však již tolik nastavěli na odiv, že nevěříme, že to mohli býti oni. Nevěříme v jejich plánovitost a soustavnost jejich počinů, nevěříme v jejich chtění hledati střední cestu v životě bez cíle osobního prospěchu. V sebe však také mnoho nevěříme.

Přes to nemějte o nás strach. Romantiky jsme a zůstaneme. I proti své vůli. To jest naše plus. Nemáme ho však tolik, aby byl nezdravý. Snad našeho romantismu jest právě tolik, kolik jest ho třeba, aby život se nezdál příliš bezúčelný. Máme přece své ideály, a myslím, že jich máme dost. Tím se lišíme od generace dvacetiletých.

Nejdůležitější problém naší generace, rozděliti se s mladší generací o živobytí, vyřešíme snáze než to uměli naši tatíkové. Trpíme totiž duševní nervositou a nevydržíme se tak dlouho dívati na bídu mladších, jako to uměli oni. Nebude to naše zásluha nebo projev dobré vůle, příčina bude sice v nás, ale mimo naši vůli. Povolíme. V tom je snad také nebezpečí naší generace pro náš stát, že pro určitou situaci nebude naše nervová soustava dosti silná a tak odolná, jako našich otců. Nechť je tato přednost našim otcům připsána k dobru.

Stručně řečeno, nejsme generací vyznačující se specifickými znaky, jsme generace se známkami generace přechodné mezi našimi otci a generací dvacetiletých.

Jeden z těch třicetiletých konstruktivních pesimistů.

II.

Vážený pane redaktore!

Mám-li odpovědět na Váš článek o generaci dvacetiletých, musím vlastně začít s jeho koncem.

Nevytýkejte nám, prosím, dvacetiletou mládež Hitlerovu a Mussoliniho. Píšete: „Kdo se dnes kupí kolem imperialistických diktátorů? Mládež! O koho se opírají Hlitler a Mussolini?" a čekáte, až my se skloněnou hlavou přiznáme: „Ano, tihle diktátoři, od nichž vychází jediné nebezpečí skutečné války, čerpají všechnu svou sílu od mládeže." Ale neprávem předhazujete nám tuto mládež, s níž nemáme pravděpodobně

nic více společného, než ten rok narození. Řekl jste o nás, že jsme generací málo dogmatickou, reservovanou, skeptickou, realistickou, střídmou ve výrazu, mlčelivou a proto i tajemnou. Naproti tomu dvacetiletá mládež Hitlerova a Mussoliniho bude podle všeho až příliš dogmatická, velmi málo reservovaná, velmi málo realistická spíš velkohubá než mlčelivá a docela už ne tajemná. Tahle mládež, veskrz uniformovaná nejen svými košilemi, ale i ve svých názorech je nám dokonale cizí. Neboť naše generace je založena ryze individualisticky. Snad je to také jeden důvod její tajemnosti — nesnáz s každou větší generalisací. Nemusí být však tajemstvím, že generace, která ctí individualitu, není schopna zradit demokracii.

Je sice pravdou, že i mezi námi se najdou vášniví vyznavači pravých i levých diktatur. Jsou to ti, kteří hledali, ale zbloudili. Hledali pevnou půdu pod nohama a nakonec je zlákaly bílé sloupy Mussoliniho stadionů a tovární komíny gigantických staveb z propagačního časopisu „USSR im Bau", které jim slíbili domácí demagogové. Ale ani těch není mnoho. Jsou to jen početně velmi slabá křídla šiku naší generace. Rozhodující tu je ta velká většina, která stojí mezi nimi a která dosud mlčí.

Tíživá nejistota jí položila ruku na ústa. Ne nejistota vnitřní, maskovaná vnější smělostí, jakou jste poznal u generace třicetiletých. Náš zevní charakter formuje nejistota vnější, nejistota našeho okolí. Příčinu téhle nejistoty nehledáme ve světové válce a snad ji ani nemůžeme dobře hledat v hospodářské krisi. Neznáme mystický determinismus tohoto druhu.

Světová válka je pro nás už jen kusem historie. Velmi málo jsme z ní zažili a proto nás asi těžko budou zajímat akademické hádky o tom, která generace ji zavinila.

Ani hospodářskou krisi, myslím, nemůžeme uvádět jako hlavní element, který utvářel charakter naší generace. Už proto ne, že táž světová hospodářská krise, která zachvátila všechny státy, nevychovává ve všech státech stejné lidi. A pokud jde specielně o dvacetileté, z větší části se nás tato krise dosud přímo nedotkla — zejména pokud ještě studujeme a nemáme za sebou několik hubených let úporného boje o místo. Máme sice obavy, že budeme nuceni dlouho zahálet, máme obavy, že se budeme muset spokojit se zaměstnáním, pro něž nebudeme míti lásky, ale zbylo nám přece jen z mládí dosti optimismu, abychom dovedli všechny ty obavy vyvážit nadějí.

Hlavní příčina naší nejistoty tkví jinde: Máme nervosní strach z budoucí války, která se zdá neodvratnou. Musíme k Vám být při té příležitosti nezvykle důvěrní, abyste nás dokonale pochopili. Náš strach před budoucí válkou není hysterickým strachem před nějakými fysickými útrapami. Bojíme se budoucí války, protože nám nic nemůže dát, ale všechno nám může vzít. Víte, my, kteří jsme již vyrostli v tomhle státě, visíme na něm daleko víc, než vy všichni, kteří jste jej budovali. My při všech svých realistických schopnostech si nedovedeme představit, jaký by byl náš osud v rukou lidí tak vynikajících ve stavbách koncentračních táborů, vědeckém vraždění emigrantů i svých vlastních lidí a nemajících úctu ani ke kultuře vlastního národa. Bojíme se, aby i v příznivém případě nás nestihl osud rozbité generace Remarquovy dříve, než budeme moci přesvědčit Vás o upřímnosti svých slov.

Napsal jste nedávno ve svém článku „Debata o rozumu a o politice": „Každá doba má svůj úkol. Náš konkrétní úkol je nyní udržet demokracii a samostatný stát." Věřte, že naše ctižádost není o nic menší, než obhájit se ctí tyhle dva naše ideály.

Váš oddaný *Václav Kupka*

III.

Vážený pane redaktore,

dovolte, abych k diskusi o mladé generaci napsal několik stručných poznámek.

Mohu s klidem snésti, napíše-li mladý člověk, skřípnutý nezaměstnaností a opravdovým hmotným nedostatkem, trpká slova. Soudím, že těmto lidem se má pomoci a že dnešní stav, kdy práce schopní lidé jsou nepotřební a přebyteční, je nesmyslný; soudím konečně, že ani sebe naléhavější obrana demokracie, zahraniční starosti a potřeba soustředění a klidu doma nás nezbaví povinnosti zároveň řešit, opravdu řešit hospodářskou krisi. A s tohoto hlediska každý hlas, který mi to připomíná, jsem ochoten brát vážně a doporučoval bych jej pozornosti t. zv. odpovědných činitelů jako varovné znamení.

Avšak mladá generace — a zejména ta intelektuálská, neboť tu mám v dalším na mysli — se neskládá jen ze samých nezaměstnaných a opravdu i z domova docela chudých a nezaopatřených. Snad by se to dalo nějak určiti číselně, takto mohu jenom vyslovit domněnku, že většina mladé generace není na tom tak zle, aby celý svět a všechno usilování jí mizelo v kručení žaludku. Avšak komu takto zle není, ten by si měl desetkrát rozmyslit, než začne citovat heslo, že nejdříve je třeba žít a pak teprve přijde filosofování. Pesimismus, který se ohání ukazováním na dnešní krisi a na poměry na trhu práce, může být jenom povzdech zakukleného maloměšťáka, který nedospěl ideálu dosáhnout místa pod pensí a mít nadosmrti pokoj. Anebo to může být projev otrávené duše dialekticko-materialisticko-marxistické jaksi ze zásady, aby se vyhovělo doktrině. Nemám porozumění pro tento pesimismus, kterému se někdy říká realismus a v prosté řeči otrava.

Nevím, jaká bude dnešní mladá generace v dalších letech a co přinese. Možná, že někteří z ní něco přinesou a někteří budou na obtíž. Budoucnost mají ti mladí, kteří se dovedou z dneška učit, kteří dnešní těžkosti vidí a cítí a proto střízlivě a bez ilusí mluví a myslí, ale nejsou otráveni — naopak při veškeré střízlivosti v posuzování mají víru v zítřek, v lepší budoucnost, v sílu pravdy a poctivosti a ve vlastní úsilí. Ti, kteří vědí, že záchrana je dnes jedině kolektivní, ale že záleží na práci, statečné mysli a čistém svědomí jednotlivcově. Ti, kteří nemají rýhy u huby, abych užil rčení K. Čapka, ale mají mravní charakter, který není a nebude na prodej, a optimismus, který je pudí k vlastnímu zdokonalování a k vytrvalému hledání cest, jak se uplatnit a prosadit spravedlivou při. Patrně je hned nikdo neodmění doživotním beneficiem, snad mnohokrát narazí ve své naivnosti a nezkušenosti, které jsou osudem mládí a proto je nutné nésti je s úsměvem, bezpochyby utrží mnoho ran — ale ti mladí mají budoucnost a jim patří svět. Oni jsou nadějí pacifismu, demokracie i socialismu. Od nich lze čekat, že nebudou trousit formulky, ale že kolem nich se bude lidem lépe a svobodněji dýchat.

Tento optimismus je otázka vnitřní, osobní, a velmi málo závisí na hmotných poměrech, jak se právě mylně soudí. Takový úsudek je jen pověra, která leží jako můra na myslích mladých i starých. Je třeba se jí vysmát — především u sebe a pro sebe. —

S projevem úcty oddaný *J. Valenta*

Jemný a vkusný **dopisní papír** je spolehlivým průkazem dobrého taktu a vybrané zdvořilosti. Pečujeme stále o to, abychom svým váženým zákazníkům posloužili papíry jakostně nejlepšími a decentně moderními. Zvolte si dopisní papír svého osobního vkusu z našeho obsáhlého vynikajícího výběru.
KAREL KELLNER, PRAHA, Václavské náměstí 61 — Dlouhá třída 17

Svět knih

KULTURNÍ ZPRAVODAJ

Roč. 6. Číslo 11-12

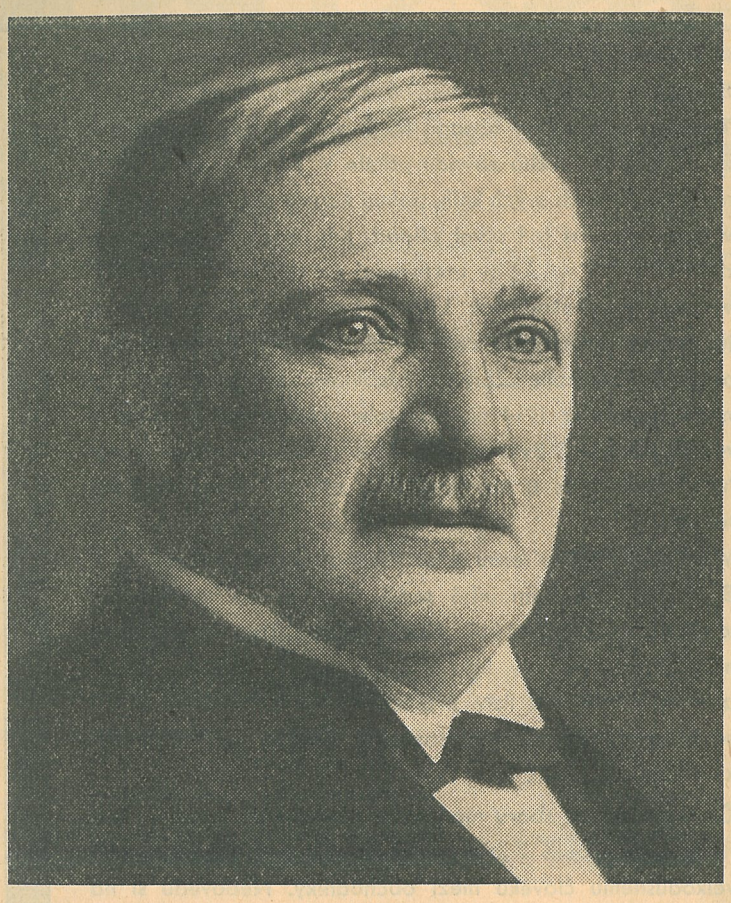

Oznamujeme všem přátelům
české knihy, že dne 20. března
1936 zemřel ve věku 62 let

FRANTIŠEK BOROVÝ

zakladatel nakladatelské firmy
Fr. Borový a její ředitel ve výslužbě

Josef Hora: IN MEMORIAM

Pan František Borový byl nejen nakladatel, nýbrž i přítel svých spolupracovníků z řad literatury a umění. Knihy, jež vydával, mu nebyly jen zbožím, které uváděl do obchodu, ale i kulturním statkem, jejž odevzdával veřejnosti. Žil s nimi a mezi nimi a mezi jejich tvůrci jako se svou zahradou v Jílovém, miluje stejně mladé štěpy jako silné košaté stromy, s radostí z každého prvního jablíčka, s péčí zahradníka, milujícího tvůrčí kypění korun nad svou hlavou.

Byl z těch význačných českých nakladatelů, kteří rostli z dobré domácí tradice, kteří byli plni ctižádosti, státi se tlumočníky svých dobrých a nejlepších spisovatelských vrstevníků. Bývá tak u nás a všude, že mnozí nakladatelé i jiní podnikatelé pracují nejraději s tím, co je již osvědčeno, co nehrozí risikem a nebudí již pochybností. Přicházejí již k hotové žni, aby ji požali. Ale František Borový, který vydával jistě i spisovatele uznané, dopřával ve svém podniku přece jen nejraději místa autorům a dílům ve vývoji, ba na samém jeho prahu, věda, že tady vykoná podaná ruka práci nejužitečnější. Byl prvním stálým nakladatelem prozaiků a básníků, kteří před ním vydávali svá díla náhodně u různých firem. V jeho vydáních dozráli ke své proslulosti K. M. Čapek-Chod, Božena Benešová, Fráňa Šrámek, St. K. Neumann, Karel Toman, A. M. Tilschová, Ivan Olbracht a jiní a jiní. V jeho podniku pracoval redakčně básník Neumann — a oba, Borový i Neumann, kolem sebe soustředili po válce mnoho z nás, kteří jsme teprve začínali. Nakladatel, blížící se k padesátce, omlazoval také své dílo často nejodvážnějším způsobem. Dvacetiletí a třicetiletí se shromažďovali kolem něho, a on jim pomáhal, řadě se tak k tradici průbojných nakladatelů předchozí generace, takového Pelcla a Sokola.

Průbojné literární myšlenky se tu u něho uplatňovaly lehčeji než jinde. Jeho nakladatelstvím prošli i velcí kritikové a inspirátoři naší literatury: F. X. Šalda se svou revuí Kmen, Otokar Fischer a Jindřich Vodák se svým divadelním časopisem Je-

vištěm, Arne Novák se svou propagandou děl literárně naučných, St. K. Neumann se svým literárně i myšlenkově průbojným bojovnickým Červnem, před tím Eduard Bass se svými satirickými Šibeničkami. Karel Čapek vydával tu své překlady z francouzské moderní poesie a Apollinairovo Pásmo, Šalda nám tu ukázal nejkrásnějšího Vrchlického v jeho dopisech se Sofií Podlipskou, několik českých klasiků tu vyšlo ve vzorných vydáních — ale není mou úlohou nad hrobem nakladatelovým to všecko sečítat, nýbrž jenom vyslovit náš smutek nad tím, že už ho není. Tento vztah nás, spisovatelů, k zesnulému zůstane v nás provždy pevný a silný. Neboť to byl nakladatel, který nepřišel ke svému povolání z podnikatelského sobectví, nýbrž z lásky zasvěcence, jenž miloval literaturu a radoval se z jejích úspěchů neméně než my a čtenáři.

Stanislav K. Neumann: O JEDNOM NAKLADATELI*

České nakladatelstvo a knihkupectvo bylo dlouho nejkonservativnějším živlem s hlediska duchovního i obchodního. Moderní česká literatura po Vrchlickém a jeho epigonech vybojovala si své posice bez oficielního nakladatelstva a proti němu. Jediný J. S. Machar byl skutečnou výjimkou, maje od první své lyrické knížky k disposici firmu Šimáčkovu, s jejímž majetníkem byl, tuším, spřátelen, a která byla jinak stejně konservativní jako ostatní. A z knihkupců to byla pouze stará firma Srdcova, kde člověk dostal ochotně všecko moderní. Moderní literatura byla nucena sáhnout k svépomoci, a tak vzniklo přechodní zařízení, t. zv. soukromá nakladatelství, jež v jistém smyslu obcházela zákon, ale v boji s oficielními nakladateli to přece vyhrála. Tito soukromí nakladatelé byli předchůdci firem, dnes sdružených ve „Kmeni". Historie jejich zápasů, téměř dvacetiletá, měla by býti věru napsána. Byl by to velmi vděčný úkol pro literárního historika, vděčnější a účelnější než vyškrabování různých ochotníků péra z prachu a zapadlosti.

František Borový, majitel staré firmy, jejíž pověst a zásluhy byly již zapomenuty, muž nikoli již mladý, ale člověk velmi mladého srdce, řekl si jednoho dne, že hodí starou tradici nakladatelskou přes palubu a smíří spisovatelstvo s nakladatelstvem podle změněných poměrů, v duchu nové doby.

Typ nakladatele, jako přísného a velkopanského zloducha, trůnícího nepřístupně s byrokratickou tváří nějakého rady ve své kanceláři a hledícího spatra na žebronící spisovatele, nebo nejvýše s „otcovskou shovívavostí", šlo-li o uznaného „mistra", patřil v této době věru již do starého železa nebo musea, třebaže byl ještě tak obecný. Jen při velmi primitivních názorech kulturních i obchodních vzniká nepřátelství mezi spisovatelem a nakladatelem, kteří na vyšší kulturní úrovni jsou přirozenými spojenci vůči čtenářům, a nejen hospodářsky.

František Borový zahájil u nás typ nového nakladatele, typ moderní, loyální a kamarádský vůči spisovateli, kladný se zřetelem k literárnímu vývoji.

Člověk se diví vlastně, že se to stalo teprve nějaký rok před válkou: tak rychle vzrostlo moderní české nakladatelstvo v několika předchozích letech a opanovalo literární trh český, z něhož konservativní nakladatelé buď mizí nebo hledí se poučiti. Tím větší jest však zásluha Fr. Borového, že první vycítil potřebu obrody a dal k ní směrodatný popud.

Česká literatura v té době předválečné počala býti ovládána dvěma tendencemi: bibliofilskou, úsilím o knihu skutečně krásnou a odborně provedenou, a novým hnutím literárně-uměleckým, zahájeným Almanachem na rok 1914. Tendenci bibliofilské nasadil p. Borový jakousi korunu tím, že povolal do svého závodu přítele V. H. Brunnera a svěřil mu vnějšek všech svých knih, pokud nebyly upravovány jiným výtvarníkem. To byl první případ, kdy stará firma oficielní dala zásadně své knihy upravovati po stránce typografické výtvarníkem. Pokud pak běží o novou modernu tehdejší, je známo dostatečně, co nakladatelství Fr. Borového pro ni učinilo, počínajíc „Zářivými hlubinami" bří Čapků a Almanachem na rok 1914 až po moje „Nové zpěvy" a první ročník „Června". Bylo to rovněž po prvé, že literární „revoluce" opírala se u nás značně o oficielní firmu nakladatelskou.

Vzpomínám si na svou předválečnou korespondenci s p. Borovým, když jsem ještě seděl, či spíše po lesích běhal v Bilovicích n. Sv. a kul „Nové zpěvy". To nebyly dopisy nakladatele, to byly listy orientovaného milovníka dobré a krásné knihy. A listy přátelského člověka, který ví, že se spisovatelem lze se dorozuměti všelijak, jen byrokratickým jazykem nikoli.

Čestné místo ve sboru moderních nakladatelů Františku Borovému jistě patří i jako iniciátorovi v jeho oboru i jako velkodušnému člověku mezi obchodníky. Nedovedu si ho však představiti jako císařského radu nebo podobné „velké zvíře", třeba s nátěrem republikánským. Bylo mu vždy nejlépe mezi umělci a spisovateli, pokud nedávali na jevo konkurenční záští nebo ješitné řevnivosti; o společnost hodnostářů nestál. Chtěl býti vždy kamarádem svých spisovatelů a umělců. Patří k oněm lidem, kteří mohou o sobě říci: nil humani me alienum puto, protože dovedou býti vždycky lidští a nikdy společenskými loutkami. I jako občan, dosti velký skeptik in politicis, odolává předsudkům své třídy a je to muž, s nímž je vždy možno o všech věcech mluviti, aniž narazí člověk na urážlivou tupost, tak často příznačnou pro obchodníky.

František Borový ovšem nezbohatl. Nemám nic proti tomu, když jeho kolegové nebudou ho chtíti patrně následovat v této věci. Ale jsem přesvědčen, že za příznivějších okolností lze nakladateli i jmění rozmnožovati při srdečném poměru ke knize, literatuře, autorům i životu. Nejbližším úkolem moderního nakladatele je právě dokázati, že zájem dobré literatury, dobrého spisovatele a dobrého nakladatele jest souvislý zájem jeden, jemuž třeba dopomoci k vítězství novými intensivními metodami literární propagandy.

* Kmen č. 2. 1928.